



A Vasárnapi Ujság hetenkint egyszer nagy negyedrében egy és fél iven jelenik meg. — Előfizetési díj Buda-Pesten házhoz küldve vagy postai úton külön a Vasárnapi Ujságra félfévre 3 ft., a Politikai Ujdonságokkal együtt 5 ft. uj pénzben. — A Vasárnapi Ujság a Magyar Sajtóval együtt (a Politikai Ujdonságok nélkül) félfévre 10 ft., évnegyedre 5 ft. uj pénzben. — Az előfizetési díj a Vasárnapi Ujság kiadó-hivatalához (Pest, egyetem-utca 4. szám) bérmentve utasítandó.

Imre király elfogja lázadó öccsét, Endrét.

Boldog emlékezetű II. Endre királyunk, ki nevét az arany bulán kívül a jeruzsálemi hadjáratával s az izmaeliták és szaraczenek különös pártfogásával is örökitette, már fiatal korában is nagyon vágyott a dicsőség után.

Volt ugyan ellenség elég minden határán az országnak, a kin azt meg lehetett volna szerezni; de a régi átok rajta volt még akkor a magyaron, hogy ellenséget otthon keressen magának.

Még akkor Endre testvére Imre ült Magyarország királyi szé-
kén; böles, gondos fejedelem, kinek bár hosszabb lett volna élete! Endre háromszor lázadt fel testvére ellen, hogy koronáját levegye fejéről s feltegye a magáéra. Imre király kétszer szétverte a lázadó seregeit; ki azután Leopold ausztriai herceghez menekült. Harmadszor ismét hadat gyűjtött párthiveiből s midőn bátyja épen a szent földre készülne, megindítá ellene a hadjáratot.

Imre király a Dráva partján találkozott szembe testvére hadával. Magyar volt inuen is, túl is. A két sereg hadrendben állt már, csak a kürt-riadóra vártak,

hogy egymásra rontsanak. Ekkor Imre király szívében egy merész fenkölt eszme fogamzott. Lerakta pánczéliját, vértét, fegyvereit, felölté királyi palástját, koronás fővegét tevé fejére s fegyvertele-
nül, egy bottal kezében ment át egyedül a lázadó seregbe:

„Meglátom, ki meri királyra ellen felemelni kezét!”

A pártosok hadrendei meglepetve nyitának utat a király előtt, a lelki fenség mindenkit megrendített; Imre király érintetlenül, jutott el testvére sátoráig. Senki sem állt neki ellent. Ott megragadta karjánál fogva pártütő öccsét s az egész pártos hadsereg láttára, foglyul vitte magával. A pártütők hada meghódolt a va-

lódí király előtt s megszegyenlé magát Endre miatt. Ez a szégyen pedig még azután is élt a lelkekben, midőn később Endre lett az igaz király.

J. M.

A magyar néphumorról.

Értekezés JÓKAI MÓRTÓL.

A humor csak szabadelmű és felvilágosult népek tulajdona.

Nemzetek, a kik szeretik kimondani az igazságot; mikor nyil-
tan nem lehet, képes beszédben, tréfa színe alatt is; a kiknek

szelleme azon önálló-
ságra jutott, a hon-
nan a jót a rosszul
nem csupán a hagyó-
mányos hit, hanem
saját ítélőtehetség
tudja megkülönböz-
tetni, a kik világos-
ságnak szemébe mer-
nek nézni, azoknál
otthonos a humor.

Chinában nincs
nyoma a humornak.

Régi évköny-
vekben egész halma-
zát fedeztem fel azon
jegyzeteknek, mik
chinai népmondák-
ból gyűjtettek össze:
hogyan talált Konfu-
cse a pusztában egy
kutat, melyből szom-
jas levén inni akart,
de miután megtudá,
hogy azt zsványok
kutjának hiják, ott
hagyá és szomjan
odább ment; — má-

sutt a chinai bálványisten, hogy engedi magát az áldozatok hullá-
dékaival kielégítettetni, míg azoknak javát az áldozó magának tartja;
— mint utálja a tengeri szellem a pecsenyeszagot? — hogy készít-
tett Kao Ti császár kövekből hadsereget, miután élő népét az
ellenség és az elemek, elpusztíták; — hogy viszik fel a chinait ha-
lála után hosszú varkocznál fogva az égbe? — hogy veri meg a
házi bálványistent a chinai kereskedő, mikor vesztésben van? —
mind ezek nekünk elég humoristicus dolgok, de ott egész komoly-
sággal vannak följegyezve s nincsenek igényeik a kedvderítésre.
Az sem humor, mikor a karaibok lakója, egy missionáriusnak



IMRE KIRÁLY ELFOGJA LÁZADÓ ÖCCSÉT, ENDRÉT.

kérdésére: „ismerted-e a derék páter Barnabot?“ azt felelé: ismerem, ettem belőle.

A ezeregyéjszaka regéi között már sok helyütt tűnik fel humoristicus alap gondolat; mentül közelebb esik a mese az uratlan pusztákhoz, s aként enyészik el e szinezet, a mint közelebb jár a kalifák trónjaihoz. Az arczraboruló nép nem enyeleg; a heréltek között nincsen tréfa.

De ragyogni látjuk a humort a szabad görög népnél, ezredék óta fennmaradt egyes ötletek: mint a spartai nő mondása fiához: ha rövid a kardod, toldd meg egy lépéssel; Leonidas válasza Xerxeshez, ki azzal kérkedett, hogy nyilai elsötétítik a napot: „akkor árnyékban fogunk harcolni.“ A persa követek elé tett közkönyhai barnaleves Lacedaemonban, bizonyítja, hogy a humor a nép szellemében is otthonos volt, nem csupán Democrit tanaiban s Nikarkhosz epigrammaiban; s nem egyedül Diogenes iskolája volt az a bonmot legrégebb mesteré, ki maga is kénytelen volt elszivelni Fileptől azt a bonmot: „hogy bölcsnek igen nagy bolond, bolondnak igen nagy bölcs.“ Aesop és Phaedrus, az állatok megszólaltatói bölcsen oldák meg azt a kérdést, hogyan kell a hatalmasoknak szemükbe mondani azt, a mit az ügyefogyottak gondolnak magukban; hogyan lehet hibákat megostorozni, a mik vagy olyan finomak, hogy az igazság istenasszonyának serpenyőjén súlyt nem vetnek, vagy olyan magasan vannak, hogy az ugynevezett istennő pallosával odáig nem ér.

Az óriási Róma még humoros ötleteiben is óriás; mint Jupiternek még nevetése is mennydörgés. Ki ne emlékeznék e mondásokra: „Ego vero Carthaginem delendam esse censeo!“ — „Caesarem vehis!“ — „Miles, faciem feri!“ — „Sis divus, dum non sis vivus!“ — s a nagy jelenetekre, mikhez azoknak emlékei kötvék, ki ne ismerné az adomát, mely a „Hannibal ante portas!“ czimét viseli, midőn a szorongatott római nép árverezni kezdte azt a tért, melyen győztes ellensége állt, ki ne tudná a Caracalla Geticus szójáték siralmas büntetését?

A keresztyénség diadalával egyidőre el kellett hallgatni a néphumornak. Olyan idők következtek, a midőn erős hit, látnoki buzgalom, szent önfeláldozás voltak a világot fentartó erények; s ezek ellenében nem volt helye semmi kétkedésnek, a gunynak, satyrának meg kelle némulni, az ég volt megnyilva, abba kelle nézni, emberi hibákat nem láthatott a szem.

Később azonban még is kezdett egy tárgyat találni a gunyor, mely ellen nyilait hegyezhesse, egy uj, még eddig nem bolygatott hatalmas nagy urat; őt magát, az ördögöt.

A legrégebb adomák azok, a mik az ördögről szólnak. Hogy üzték ki az ördögöt az algarbi királylányból egy rossz asszonnyal ijesztgetve? hogy szólalt meg az ördög a magdeburgi templomban, egy Te Deum alatt, midőn a lelkész ezt éneklé: Hanc ego diem gloriosam feci!“ visszafelé: „hanc ego diem cruentam feci!“ Hogy vitte el az ördög a roszmértéket adó kocsmárosné lóvá alakítva, útközben hogy veretett egyik lábára patkót, s ime reggel a visszaváltozott nőnek a meztelen sarkára volt szegezve a patkó; hogy találta meg a részeg ember a pohara fenekén az ördögöt? hogy szedte rá az ördögöt a ravasz menyecske, lehetetlen feladattal, a mi abból állt, hogy egy szál kondor haját egyenesítsen ki; ezt a sötét kedélyű urat épen úgy üldözték azon időben az adomák és élczek, mint jelenben az uzsorásokat s más gyűlöletes karaktereket.

Később egy-egy orthodox adoma is felmerült a schismaticus szörszálhasogatások közepett; minő az, midőn Theodosius császár hajlandó volt a tudós Eunomius tanai felé hajolni, ki az arian hitszakadás feje volt, akkor Amphilochius püspök egy nyilvános elfogadás alkalmával trónja elé lépett s mély tisztelettel meghajtá magát, míg mellette ülő fiát, csak úgy félvállról lenézte. E gorombaságon megharaguvék a császár s azt mondta, hogy lökjék ki azt a neveletlen embert: mire Amphilochius hozzá fordulva szólt: Látod, uram, így jár az a mennyországban is, a ki csak az atyát és a fiát nem tiszteli.

Később, midőn a papi hatalom sok helyütt a visszaélésekig kezdte tultengeni, származnak a babonákat és a szerzeteket tárgyazó adomák; gunyos emlegetései a szertelenül elszaporodott ereklyéknek, miben a leleményesség valóban egész a komikumig van vive; például: egy hang abból a trombitaszózból, a mitől Jeriko falai ledültek, üvegbe pecsételve; egy rög abból a földből, a miből Ádám készült, ugynevezett bolus Damascera; a Sámson által összekötözött róka farkak, a mit a kölni toronyban a férjhezmenendő asszonyok,

nem tudni miért, magna cum devotione venerabant; Belzebubnak a szakála, Mózesnek egyik szava; a sánta Mefibozeth csizmája, ötszem Ezsau lencséből, Artocreas ex chocolata americana, a mi Tóbiás lakadalmából megmaradt; Ádám apánk burnótszelenczéje; Item burnótszelenczék a Faraó álmodta hét sovány tehén körmeiből; két akó az özönvizből; Góliáth kézikönyve a hadviselésről; aranymondások, a miket Balám számara még azután is egész kötet számra enunciált; gunyiratok az akkori casuisták kitünőleg rosz latin verselése ellen; például egyet, mely állítólag a norimbergi szent Kristóf szobra alá volt írva:

„Oh magne Christofore,
Qui portas Jesu Christe,
Per mare rubrum,
Et non franxisti crurum,
Quod non est mirum,
Fuisti enim magnum virum.“

Legtalpraesettebb s mindenesetre legszelidebb ezek között az, a mit VIII. Henrik angol király udvari káplánjáról mond a hagyomány, ki azon időben, hogy a király 6 uj törvényczikket hozatott a papok házassága ellen, midőn az udvaroncok kötődtek vele, hogy meg van tiltva a papoknak, hogy feleségük legyen; viszonzárá: „de nincs megtiltva az asszonyoknak, hogy papjuk legyen.“

Majd, hogy a reformatio korszakot kezdte képezni a népek életében, a néphumor mind jobban érni kezdte; az ezen korból ránk maradt adomák közül felemlitem a legszebbet:

1530-ban V. Károly császár, ki a Luther tanainak véres üldözője volt, saját szemei előtt ilyen komédiát láta végbemenni.

A komédiások emelvényn (még akkor nem hitták szinpadnak) megjelenik egy vén ember; kezei közt egy nyaláb fa, gallérjára e név írva: *Reichlin*. A fát lelöki a földre s némán odább megy.

Jő egy másik, annak gallérjára e szó van írva: *Erasmus Rotterodamus*, az a szétszórt hasábfákat halomra rakja s eltávozik.

Utána jő a harmadik, kit álczájáról is meg lehet ismerni, hogy Luthert képviseli; az fáklyát hoz s a máglyát meggyújtva, ott hagyja.

Akkor jő a negyedik, kinek czime X. Leo, ez a tüzet el akarja oltani egy veder vízzel, de viz helyett olajat tölt rá s még nagyobb lesz az égés.

Végre jő egy ötödik alak, tulajdon Károly császárnak öltözve, véres pallossal kezében, hogy majd ő szétveri azt a tüzet, a mi által azt épen egészen elterjeszté.

És ezt a gunyjátékot maga a császár is végig nézte.

Más nyomait találjuk a néphumornak a városok emlékgyében, mikbe olykor a legcsudálatosabb ötletek vannak örökítve, néha nem is igen nagyon aestheticusok. Némelyiknek egész folytatólagos története van, mint az arrasi kőmacskának, mely egy köeggérel játszik; azt a jelt akkor emelték az arrasi polgárok, midőn a francziák ostromlák erős városukat; aláírva e mondást: „les francais prendront Arras, quand ce chat prendra le rat“ a francziák azonban bevették Arrast, s akkor azt a tréfát miveltek, hogy a prendreből lefaragták az első betűt, akkor aztán így hangzott a mondás: „les francais rendront Arras, quand ce chat rendra le rat.“

Ide tartoznak a gunyemlékek, mik a zsidók ellen emelvék, mint a magdeburgi emse, mely egy zsidót szoptat; a prágai torony négy körutczája, melyről az a tréfa, hogy: őt volna az, de a ki nem igazi fia az apjának, csak négyet lát belőle, meg kell itt emlékeznünk a Pasquiro szoborról is, melyet az olasz nép hatalmasai ellen irt gunyiratok felragasztására használt, s a melyről aztán a személyeskedő gunykölteményeken ma is pasquilnak nevezik.

A humorizálás kiterjedt még a sarkövekre is, mikre némelykor egész betűtalányokat véstek, vagy neveltető képtelenségeket irtak rájuk: sőt a gunymondatok, emblematicus betűösszeállítások emlékpénzekben is örökítve vannak.

Majd ismét a papi szószékre került felül a néphumor, a midőn divatos bűnöket, uralkodó nevetséges szokásokat ostorozott. Ilyen mulatságos prédikációkat találunk még régebben, mint Abrahám a Santa Clara adomás beszédei, a széles szoknyák és a hosszú férficzopfok idejéből. Ez utóbbiakkal nagy vitájuk volt a tisztas uraknak: „de caudis rationalibus, et irrationalibus.“ Persze a caudae irracionales mindazok, a mikre sem embernek sem állatnak szüksége nincs. Divat ellen azonban, bármilyen nevetséges volt legyen is, küzdeni soha sem lehetett, a varkocs ott maradt a férfiak nyakcsigáján, mire aztán a szent philosophok egy keserű epigrammal büntették a czopfjához ragaszkodó férfivilágot.

Legalább nevettek rajta.

Voltak személyes képviselői is a néphumornak, akkor azoknak igen tisztességes nevük volt — „a bolond.“ A legtöbb jó ötlet ezen kezdődik: „egyszer volt egy bolond.“ Többnyire fejedelmek, királyok tartották őket maguk körül s ma is irigylendő szabadsággal ruházták fel őket, keserű igazságokat mondani a fejedelmek szemébe, miknek rossz következtetéseitől a csörgősipka sokkal jobban védelmezte a kimondó fejét; mint a sisak, vagy akár a mithra.

A középkor leghíresebb bohóca azonban nem volt királyi udvarnál: ezt Tyll Eulenspiegelnek hitták, kinek tréfái nagyon jól illettek az akkori idők szájízéhez, s a kit, — csodálatos ellentétül, — épen egy kolostor tartott menedékkal; pedig a rakoncátlan bohóc magukat a szíves szerzeteseket is megtréfálta, mikor lehetett, mint például, mikor az apátur rábizta, hogy távollétében vigyázzon rá, vajjon az éjjeli misére elmennek-e mind a fraterok? hát bizony a bohóc restellte azt a hidegen lesni, hanem a falépcsőnek, melyen alá kellett jönnök, kivette egy fokát, a mit a jámborok nem láthatva a sötétben, mind keresztül buktak rajta. Ő aztán a meleg szobájában csak azt számllalta, hogy hányat puffan odakünn?

Később a piacra kiszorult humor talált önálló hajlékot magának a vásári bohócok ponyvabódéiban, melyek között a francia Mondor és Tabarinét méltán emlegeti művészete csarnokaival egy sorban.

És azt igen bölcsen tevék a hajdankor fejedelmei, hogy a gunyt maguk körül tarták és fizettek neki, hogy ott maradjon, mert a midőn később kizárták az igazmondást a várkapuján, a bolond a nép között beszélt.

A néphumor nyilai mindig az uralkodó visszaélések ellen voltak intézve. Csalánhegyeik majd a babonát, majd a nevetségessé váló divatot, majd a gazdagok pazarlását, az urfiak könnyű erkölcséit, majd a papság tiszteletreméltó rendjéből kiváló jezsuitákat csipkedék; néha a biboron keresztül is csiptek; s mint az Oeil de Boeuf krónikái néha elég merészséggel birtak a fejedelem és udvar emberi gyöngéit is csiklandozni.

Mindig pedig és mindenütt lázadásban találjuk a humort azon legszélesebb szuverén hatalom ellenében, mely koronáját nem annyira maga viseli, mint mások fejére rakja: — ez a mélyen tisztelt nőnem.

Már a jámbor asceták celláira föl volt írva a kettős verssorozat:

	ret	re	te	ret	re
Qui ca-	axo	li	ca	atque dolo	
pit	rem	tem	pit	rem.	

Egész könyvek irattak ily czimek alatt: „az asszonyok csalfaságairól“; — „litánia az asszonyokról“, — asszonyok privilégiumaik: „Szent Dávidné zsoltárai.“

Boccaccio Decameronja, Lafontaine regéi mind e szeretetreméltó zsarnokság elleni merényletek, újabb időkben egy francia épen egész foliántot gyűjtött össze azon gunyversekből, a miket minden idő költői szíveik megkönnyebbitésére elmondtak az asszonyokról: „le mal, qu'on dit sur les femmes“, s az bizonyosan igen kis része az egésznek.

A néphumor szeretett néha tömegekben is nyilatkozni, mint Franciaországban a hugonották elleni processiók alatt; a farsang utolsó napján a „bolondok pápájának“ nevezett alakjátékban; mindezek valami mély meggyökerezett meggyőződés nyilatkozványaiul vehetők az előidéző kor jellemzésére.

Azonban háladatos is tudott lenni a nép nedélye: a hős fejedelmek győzelmeinek hire alig élt tovább, mint a meddig azok sebei behegedtek, kik azokat kivívni segítették, de a mi jót tettek, a mi jót mondtak, azt örökíté a népadoma s a nagy Fricz, első Napoleon, Péter cár, és a mi Hunyadi Mátyásunk emlékei már az iskolás gyermek szívében is élnek.

Tekintetes akadémia! igen tisztelt tudós uraink!

A midőn e jelen tárgyat választám, székfoglaló értekezésem alapjául, nem volt szándékom csupán egy mulatságos estét szerezni magasra becsült tudós férfiaknak; hanem ohajtám a tudományos világ figyelmét felhívni: egy eddigelé ügyeletre nem méltatott, talán meg is vetett, mindenesetre kevéssé becsült tárgyra, mely pedig a buvárlatot épen úgy megérdemli, mint hazánk geognosiája, és régiségtana; értem a nép adomáit.

Érezte már a Kisfaludy-társaság a nép teremtő lelkének fontosságát irodalmunkra nézve, a midőn elrendelék, hogy a hazában divatozó népdalok összegyűjtessenek. Az eredmény meglepő volt, nem is sejtett gazdagság, felfedezetlen szépségek, új formák, ezerszínű változat tárult élénk s a gyűjtemények hatása megérzett a következő évtized költőinek versezetén; a kik különösen egyet tanulnak meg abból: meg tudni választani az érzésekhez az alakot: éreztetni a rimmal az eszmét, zengést adni a gondolatnak.

Hasonló fontossággal bírnak ránk nézve a nép adomái. Semmi népleírás oly jól nem rajzolja egy nemzet életét, jellemét, uralkodó eszméit, mint a hogy képes az önmagát rajzolni — adomáiban.

Minden adoma egy kerek történet, mely egyént, osztályt, népfajt, kort és néha egész nemzetet jellemez: annyira, hogy akármit lehet travestálni, csak adomát nem, a nélkül, hogy észre lehessen venni, hogy ez más nemzet életéből van átvéve; vagy korábban történt az újabb korba áttenni; igen nehéz pedig újat teremteni, a mi meg nem történt.

Csak két nemzet adomakörét hasonlítsuk össze, a németét a magyaréval; hogy ez éles különbségekről meggyőződjünk.

A német irodalom szerencsés egy oly sok éven át folytatott nagybecsű gyűjteménnyel bírhatni, minő a „Fliegende Blätter“, melynek adataiban a német nemzet életét, jellemét, szokásait sokal hívebben látjuk lefestve, mint azt bármely „gründlich“ tudós doktor ethnographiája élénk bírná rajzolni. Azon folyóirat nem egyes humorizáló szerkesztő teremtménye, minők között vannak többen, melyek azonban az egyoldalúság mellett néha csak helyhez és időhöz alkalmazott humorral táplálkoznak; — hanem ezt az egész német nemzet elménczei segítik összeállítani, élethű daguerreotypokban, miket a nép maga rajzolt, a nép maga autographizált.

Midőn aztán az élethű, csupán és kiválólag a német nemzetre ráillő adomákat sajátjainkkal, a mik szinte nem gyártva, de gyűjtve vannak, összehasonlítjuk, akkor tűnik fel a kiegyenlíthetlen különbség a német és magyar nemzet egyes osztályainak jelmeze, szokásai, felfogása, az intézmények alapjai, a közélet kerék vágásai és millió apró körülmény között, melyek egymás mellett igen; de egymás helyén soha nem fognak állani.

Német törvénykönyv paragraphusait lehet magyarra lefordítani, és viszont, de adomáit, nemzeti életét egyik sem kölcsönözheti a másiknak.

A magyar néphumor ép oly önállóan fejlődött, mint más mivelte nemzeté. Már Priscus Rhetor, Artila udvaránál is talált bohócokat, kik a hun király lakomáján az egybegyűlt vendégeket jó kedvre deríték; sőt, hogy maga Étele sem volt a humoristicus ötletektől idegen, arról elég adatot szolgáltat a hagyomány; a mint-hogy a mai székelek, kiknek hun eredetéből, az utolsó körömszakadtáig nem engedünk el egy hajszálnyit is, maig is a legelmésőbb ötletgazdag fajja nemzetünknek.

Királyaink és főuraink később is tartottak bohócokat udvaruknál; a kik közül nevezetesebbekül emlegeti a hagyomány Stibor vajdát, Beczkót, Mátyás királyt, Apaffi Mihályt, Birót és Teleki Mihályt, sőt Markalfot is nekünk tulajdonítják, rossz hangzásu neve mellett, mint a ki Salamon király híres bolondja volt, csak az nem bizonyos, hogy vajjon bölcs Salamoné-e, avagy a magyar Salamon királyé, ki mint tudjuk, csak vénsége felé lett bölcs, ellenkezőleg azzal a palaestinaival. Szintén nagy hire volt Mária Terézia udvari bohócának, kit egy elmés kálvinista diák képviselt; s kiről a hagyomány igen eleven ötleteket tartogatott fenn, minők a „Fiat Voluntas tua“, s az INRI betűk megfordított tételének magyarázata; Insula Ráczeviensis Non-datur Jesuitis, melynek az lett a vége, hogy a kegyes atyák nem nyerték meg káposztás kertnek azt a kicsi szigetecskét, mely valamivel nagyobb, mint Reuss-Schleuss herczegség.

(Vége következik.)

Mért homályosul el . . .

Mért homályosul el a nap, mért nem ragyog mindég?

Mért az öröm szíveinkben olyan ritka vendég?

— Alig villan meg egy sugár, boldogság sugára,
Már is búfelhőbe borul a sziv láthatára.

Mért nincs mindig kies tavasz, mért nincs mindig rózsák?

Mely kinyílnék, ha érintné hajnal édes csókja!

— Elhervasztja a forró nyár a sok szép virágot,
Melyeket az ifju, élte szép tavaszán ápolt.

Elsötétül a természet, ha lehuny a nap már,
Csak a messze hegyormokon ragyog egy két sugár.
— Elborul a szív határa, ha lehuny hó napja:
A szerelem, melytől szívünk üdvforrását kapja.

És ha minden tovallant, minden, mit szeretünk:
Egy sugár a boldogságból ragyog még felettünk.
E sugár a jövő élet világító fénye:
A szívnek elhalni soha nem tudó reménye!

Apáthy Elek.

Vándorlások Szepesmegyében.

(Vége.)

Lublótól egy órányi távolságra, Sárosmegye határszélén, egy meglehetősen szűk és mély völgyben, egy fenyves erdő közepén, az *Uj-Lublói fürdő* épült. Sok s valamennyi faépületeivel, kis faluhoz hasonló. Van két ásvány-vizforrása. A viz nagy keletnek, s nyáron a fürdő, kivált pár év óta, sok asszonyi vendégnek örvend, kik itt is táncolni s krinolinokban sétálgatni szeretnek. Az étterem, táncteremmé s színházzá is alakítható át, a mi kivált vasárnapokon történik, ha férfiak is kerülnek a társaságba. A vendégek kényelmére most (mióta a Probstner-család birtoka) több gond van fordítva, mint a kamara alatt; van csónakázó tava és tekervényes sétája elég. — A kamara igazgatása alatt nem egy vendég panaszkodott, hogy egy talpalatnyi hely sincs, a hol az ember kifoghatna s legeltethetne; pedig a fürdő körül oly derék legelő van, hogy még Nabukodonozor is megelégedett volna vele.

Révay szepesi püspök gyakran megfordult e fürdőben. Ennek kegyes intézkedése folytán épült a kápolna, néhány lépésnyire a források felett, e felirással: „Deo“

Hatását e fürdő vizének orvos Engel Jakab imig írja le: „Eximiam acidulae hujus praestantiam consistere in singulari illa et nervosa prorsus spirituscentia,“ a mi a viz bő szén-savtartalmából magyarázható. — Különben erről is, mint valamennyi asszonyi fürdőről el lehet mondani, hogy:

„Ez a fürdő igen jó —
A kit a viz nem gyógyít meg,
Meggyógyítják a vendégek.“

Raisz Miksa.

Franklin János, az északi-sarkhajós.

Azon eszmét, hogy az északi sark-tengeren át tengeri utat keressenek, melyen Amerikából Ázsia északi partjai elérhetők lennének, a hajózó népek mindenekelőtt tudományos jelentőségénél fogva tarták megtestesítendőnek, mi földünk sarkvidékeinek ismeretét több mint egy szempontból veszi igénybe: A föld-sarkok horpadságát, delejes voltát megszélesítés által kívánták megállapítottatni tudni.

Egyébiránt azon remény is táplálta őket, hogy e tudományos kérdések megoldásával a hajózásra nézve gyakorlati célokat is érhetnek el, s ez az oka, hogy a hajózás történetének tanúsága szerint félszázadon át szakadatlanul tettek fölfedezési utazásokat az északi sarkok felé; így vállalkoztak Rosz, Parry, Franklin J., Kane és Clure hajóskapitányok, mely utóbbinak jutott azon megtiszteltetés, hogy az északnyugati átjárat fölfedezését az angol parlament vizsgáló bizottsága neki róta föl érdemül.

A fölfedezések körül legtöbb érdemet Parry kapitánynak tulajdonít a világ. Ő volt az első, ki 1819-ben a Lancaster-szoroson át egész Melville-szigetig előre hatolt, — egy délkör, mely harmincz évvel később, akkor is csak azáltal éretett el, hogy egy 12 vitorlás hajóraj, előre kidolgozott terv

szerint, kiindult az északi sark felé, fölkeresendő az utolsó fölfedezési utjából vissza nem tért Franklin Jánost.

Franklin J. 1821-ben indult ki sok veszély és nélkülözésekkel összekötött első északi sarkutazására, mely az ő nevét halhatatlanná tette; csak hatodmagával tért ő ekkor vissza leirhatlan szenvedésekkel járt vándorlásából; csudásan szabadult meg az éhhaláltól s vad kalauza gyilkos tervétől, ki már két társa husával csillapította le éhségét. Második kirándulása összeesik Parrynak 1824-iki, s Lejon és Beechynak egyidejűleg kiküldött expedíciójával.

Franklin egész élete a legvakmerőbb tengerészettek szakadatlan láncolata volt, a tudományok iránti buzgalma határt nem ismert. Csak a legsajátosabb véletlen, hallatlan kitartással párosulva, szabadítá őt ki gyakran a legbizonyosabb életveszélyből; utolsó, 1845-ben megkezdett fölfedezési utjából azonban nem tért többé vissza.

A fölindulás, mit Angolországban a sorsa feletti bizonytalanság támasztott, példátlan áll. A parlament és az egész nemzet, Franklint a tudományok és a brit hirnév vértanujaként tekintvén, jelentékeny összegeket áldozott fölkeresésére, míg az amerikai Egyesültállamok ezt az összes emberiség becsületbeli dolgának nyilvánították, s mindent elkövettek a nagy hajós feltalálására.

Azonban mindenekelőtt Franklin neje volt az, ki hő vágyától s rendíthetetlen kötelességérzetétől sarkalva, a dolog élére állt. E csudálatraméltó nőnek sikerült a nemzet buzgalmat sokáig ébren tartani, s még akkor, midőn ez a sikernek csaknem minden reményéről lemondva habozott, magánészközből több expedíciót szerelt föl férje keresésére.

De tizenegy év folyt le az angol és amerikai tengerészek legmerénye-

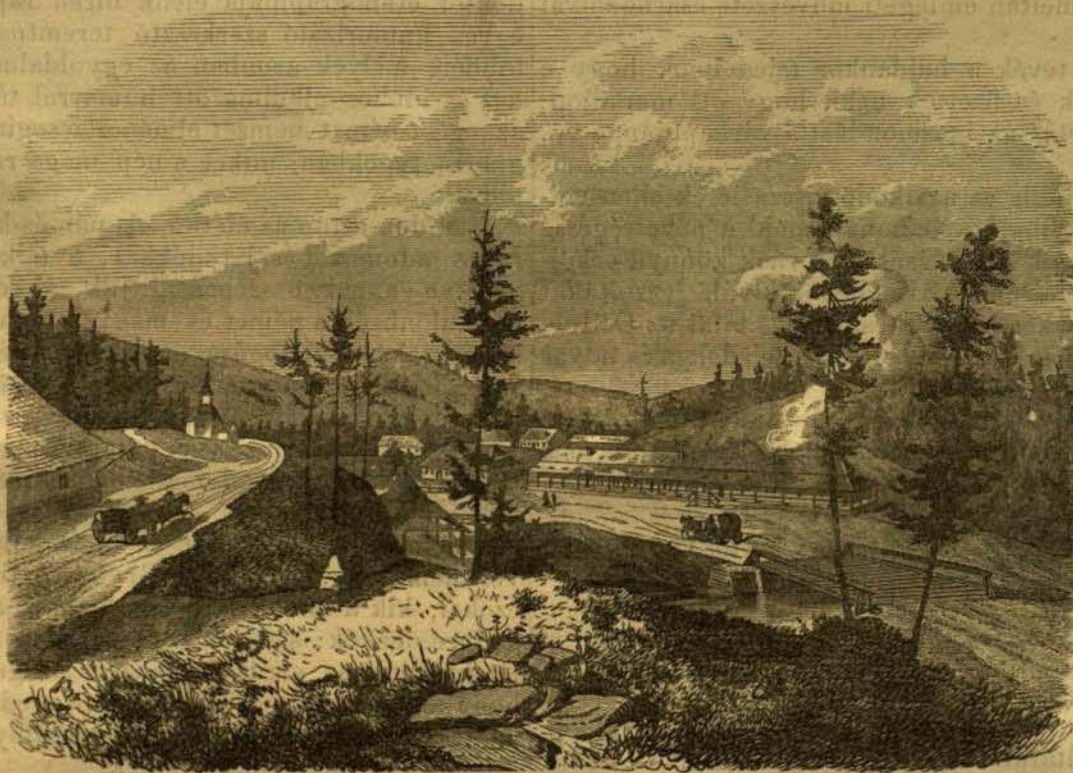
sebb vállalkozásai közt, míg a sötét titok a jeges-tenger ködéből kibontakozott. — Mac Clintock azon ember neve, kinek a szerencse jutott, megoldhatni a megoldhatlannak vélt talányt, s a „Erebus“ és „Terror“ hajók, valamint azok parancsnoka a szerencsétlen Franklin J. sorsáról határozott tudomást nyerhetni. Két évvel ezelőtt a „Fox“ csavargózósön indulván ki Angolországból, a kétségbeesett nőnek a Franklin-expedíció megsemmisültéről, sőt a nagy hajós halála napjáról is, kétségbevonhatlan bizonyítványokat hozott.

A gőzerő hatalmas segélye által, mely nélkül mint önmaga bevallja, a Baffinöböl zajló jegén soha keresztül nem juthatott volna, sikerült Clintock kapitánynak 1859. július végén a Lancaster-öbölbe vezető bejáratot áttörni. Aug. 11-én a *főrahely-nél* Beechy-szigeten föl-

állította a Franklin neje által e célra küldött márványtáblát az „Erebus“ és „Terror“ szerencsétlen sarkhajósai emlékére. Innen délnek a Barrow-ut felé fordult, s miután a Peel-öböl jegének áttörését hasztalan kísértette meg, a Nordsommerset partjait körülhajózva, a Prinzegeg-átjárat felé visszatért. Ennek hosszában mindig nyíltvizben evezve, szeptemberben elérte a Peel-öbölbe vezető Bellot-utat.

Ezen át nyugati irányban haladva, mivel az öböl jegén keresztül nem hatolhatott, végre elhatározta a csatorna keleti bejáratánál téli szállást foglalni. Itt a hossza nyuló Boothia félsziget (mely a Bellot-ut déli partját képezi), téli szállása s a Vilmos-király-sziget közt végre némi nyomaira akadt az elveszett expedíciónak, s február 17-én, a tavasz kezdetével, megkezdé a vidék kutatását. Az eszkimóktól sikerült Clintock kapitánynak megtudni, hogy több év előtt a Vilmos-király-sziget északi partjain egy hajó a jégtől szétromboltatott, hogy a hajószemélyzet menekülvén, az átellenes amerikai partok felé távozott, ott azonban a szabadulás hasztalan kísérletei közt elveszett.

Mihelyt az évszak enyhülése megengedte, Clintock kapitány megkísérté a vett tudósítások hitelességéről meggyőződést szerezni magának. Már april 2-án indult ki egy kutató csapat, élén a kapitánynyal, a Vilmos-király-sziget felé; ennek feladata volt a keleti, Hobson tengerészhadnagynak pedig a nyugati partokon tenni kutatásokat. Clintock csakhamar akadt is eszkimókra, kik az „Erebus“ és „Terror“ töredékeire és a hajószemélyzetre emlékeztek, s meglehetősen pontos fölvilágosítással szolgáltak. Egy öreg nő beszélt, hogy ősszel a hajó a parthoz nyomtatott, mire a személyzet elhagyta azt, a nagy folyamnak fordulandó, melyet a halfolyamnak tartott, s melynek torkolata a Vilmos-király-szigetnek épen átellenében van. E fehér emberek közül —



Vándorlások Szepesmegyében: 5. Lublófürdő.

igy folytatá az öreg nő — sokan elvesztek utközben, ezt azonban az eszkimók csak a legközelebbi télen tudták meg, midőn holttesteiket megtalálták. Clintock kapitány most a halfolyam torkolatáig hatolt, de ott sem eszkimókra, sem a szerencsétlenek további nyomaira nem akadt. De a szigetrei visszatértek szomorúan győződhetett meg az öreg nő elbeszélésének valódiságáról; egy holttestre bukkant, melyen egykori ruházatának még némi rongymaradványai voltak láthatók, melyek határozottan európai emberre mutattak. A mellette talált naplóból kitűnt, hogy az itt elveszett egyén egyik hajótiszt szolgája volt.

Aközben Hobson hadnagy az északnyugati partnak tartva, a szerencsétlenségnek még határozottabb nyomaira akadt. Május 6-án a Point Victory-n egy kőhalmazra bukkant, a minőt valami esemény emlékére szokás emelni, s alatta egy óntokot lelt, mely az expeditio megsemmisültének följegyzését tartalmazá. Ebből kitűnt, hogy az expeditio, miután a Beechy-szigeten kitelelt, a Wellington-szoroson át fölevezett, s még 1846-ban a Corn-

thea és dohány volt még elég a csónakban; s azonfelül uszadékfa is hevert szétszórva a csónak körül, melyből, ha akarták, tüzet rakhattak volna. A csónak oldalához két töltött és felvont lőfegyver volt támasztva, épen azon helyzetben, a mint tizenegy év előtt gazdáik odatették. A szán előrészeivel a hajók felé állt, mintha a rajta elveszett két egyén a nagy halfolyamról a hajókra vizatérni megkísérett volna.

Ez szomorú eredménye ama nemes kitartásnak, melylyel a Franklin J. és társai sorsának megtudása végett fogantatba vett kutatások annyi éven át folytattattak.

E közlemények megerősítik azt, mit dr. Rae, a Hudsonöböl-társaság egy hivatalnok, ki 1846. 1848. és 1851. évben tett fölfedezési utazásai által sok érdemet szerzett, 1854-ben mint kutatásai legujabb eredményét, Londonban közzétett. Kétségkívül amaz adatok az eszkimóktól gyűjtettek, de annál megdönthetlenebb bizonyítékul szolgáltak a talált tárgyak, köztük 12 ezüstkanál is, melyek mindegyikébe az expeditio tagjainak kezdő névbetűi vol-



Franklin János társainak fölfedeztetése.

wallis-sziget nyugati oldalán visszatért, ekkor azonban a Vilmos-király-szigetnél a jég közé fagyott. 1847. évi június 11-én halt meg Franklin János. 1848. évi ápril 22-én el kellett hagyni a hajókat, mert oly erősen szorultak a jég közé, hogy fél vagy tán egy egész év előtt az onnani menekésre gondolni sem lehetett. Három nappal később az óntokba rejtett kis emlékirat a kórakás alá tétetett azon jelentéssel, hogy az expeditiónak 105 egyénből álló személyzete e napon Crozier kapitány parancsnoksága alatt a halfolyamon fölevezett.

Még későbbi, valóban szomorító nyomaira akadtak az expeditiónak. 64 mérföldnyire azon helytől, hol a hajók jég közé szorultak, a Vilmos-király-sziget délnyugati végétől fölfelé egy szárra helyezett csónakot találtak, melyben sok ruhadarab és két emberi csontváz volt. Az egyik csontváz a hajóháton volt ruhadarabokkal betakarva, a másik állatoktól láthatólag összemarcangolva, a csónak fenekén feküdt. Mindketten betegségben haltak el, vagy úgy fagytak meg; éhség nem lehetett haláluk oka, mert csokoládé,

tak bevésve. Dr. Rae nyomára jött, hogy (1850) egy, körülbelül 40 fehér emberből álló társaság a halfolyam közelében éhen veszett el, miután a kétségbeesés valódi kannibalizmusra kényszeríté őket, a mint a meglett csontmaradványokból kitűnt. Még az 1850. év tavaszán feltalálták e társaság 30 tagjának holttestét a halfolyam közelében, más öt társukét pedig egy szigeten.

Dr. Rae sok ily talált holmit vásárolt össze, melyek egykor az expeditio tagjainak birtokában voltak, ezek közt Franklin Guelf-rendjelét is. Azonban köztudomás szerint a Franklinféle expeditio első nyomait már az 1850. év nyarán a nagy Wellington-csatorna torkolatánál Osmany kapitány is a Harven-expeditio egyik osztálya fedezte föl.

Lássuk már most magának Clintock kapitánynak e tárgyról nézetét, melyet a londoni földrajzi társulatnak m.évi nov. 14-én tartott ülésében nyilvánított. Miután a nevezett kapitánynak a Franklin nyomainak fölfedezésére kiküldött expeditioról tett jelentése fölolvastatott, azon indítványt illetőleg, hogy Franklinnak netalán még életben levő társai fölkeresésére új expeditio

szereltessék föl, Clintock kapitány következőleg adta elő nézetét: „Az a kérdés — ugymond — mindenek fölött, vajjon azon 105 ember közül, kik Franklin kísérői valának, él-e még egyik vagy másik valahol? Erre szükségesnek tartja Clintock megjegyezni, hogy valamennyi eszkimó csapat, melyekkel Rae, Anderson és ő különféle pontokon találkoztak, összhangzólag mindnyájan azt állítják, hogy Franklin emberei egytől egyig mind meghaltak. A Vilmos-király-sziget nyugati partja, melynek hosszában kelle utjoknak legalább kétharmadát megtenniök, kietlen, néptelen, s a mit Back River torkolatáról tudunk, az mindössze is azon utazási jelentésekből áll, miket Simpson, Anderson, Back és értekező tettek. De közölök egyik sem talált ott embereket; a miből méltán lehet következtetni, hogy az eszkimók csak nagy ritkán vetődnek e kietlen vidékekre. Az eszkimók élete valóban örökös küzdelemből áll, életük fentartásaért, mely tulajdonképen attól függ, hogy milyen ügyesek a fókavadászokban. Még egy európainak sem sikerült az eszkimók ezen mesterségét eltanulni. Két velem utazott grönlandi eszkimó többször tett a Bellot utján kísérletet, főkékat fogni, de mindannyiszor eredménytelenül; s azon ebek nélkül, melyek be vannak tanítva azon lélek fölfedezésére, melyeken át a foka levegőt szokott szívni, még a boothi eszkimók sem volnának képesek megélni. Nagy tévedés volna tehát azt hinni, hogy a hol eszkimók élnek, ott európai ember is meg bírna élni. Az eszkimó szokások oly sajátzerűek, hogy még sohasem honosult meg közöttük fehér vagy indus, sőt még csak a kayak kezelését sem tanulta el tőlük senki. Másrészt igen bajos volna ama szélességi fokok alatt az eszkimóktól függetlenül élni. Mi magunk, kik mintegy 1000 geogr. mérföldet tettünk 79 nap alatt szánakon, ezen egész idő folytán nem lőtünk egyebet, mint 2 iramszarvast, egy nyulat, 17 fogolyt és 3 csüllöt, holott pedig egyetlen alkalmat sem mulasztánk el. Hogyan lehetne tehát itt vadászattal fentartani az életet? Másfelől azon kérdés tétetik ugyan: mint lehet az, hogy 105 ember közül csak három hullafedezett föl? De itt figyelembe veendő, hogy azon időtől fogva, a mint hajókat odahagyták, szánakat és csónakokat kelle magukkal vinniök, s így kénytelenek valának a jégen keresztül keresni, a midőn aztán az 1848-iki ködös időben eltűnt a nyomuk. — A Vilmos-király-sziget kietlen partjának hosszában a hó alatt kétségkívül sok mindenféle maradványuk lehet szerte-szét, de feltűnő, hogy emlékeiket három izbeni szorgos kutatás daczára sem lehetett föllelni. Port Kennedyben tavaly nagyon meleg volt a nyár, s még sem lehet a jég miatt aug. 9-ike előtt elindulnunk, s minthogy küldetésünk főczélja el lön érve, visszafelé vettük utunkat.“ Ezen előadásra élénk vita következett az itt közölt nézetek s a földrajzi északi sark-eredmények fölött általában. Végül Snow kapitány lépvén föl, ismételve egy új expedíció fölszerezését sürgette, s becsületszavát kötötte le, hogy ő jövő tavasszal, szükség esetében mások gyámolítása nélkül is fölkeresi ama tájakat és megtelepedik az eszkimók közt, hogy azt a nagy rejtélyt megfejttesse.

Adalék Érsekújvár történetéhez.

Érsekújvár sokáig volt hazánk virágzó városainak s legfontosabb erősségeinek egyike. Azonban hajdan oly híres, s annyi küzdelmet látott földvárának ma már nyomai is alig látszanak. Nagy történelmi multjának nem maradtak emlékei romok- s omladványokban.

Maga a belső vár nem volt nagy területű, s csak négy, egymást ily alakban: # átmetsző fő utcából állott, a mint annak rajza a város pecsétjén maiglan is látható. A vár egyrésztől a mai „Török-szalasztó“ másrésztől a „Malom-utczáig“ terjedett, míg harmadik s negyedik résztől a cigánysor s váralja képezék határát. — A malom-utca végén sánczolatainak némi nyomai még láthatók.

De midőn a hazánkat tüzzel-vassal pusztító törököktől Felső-Magyarországnak is számtalan zaklatást kellett szenvednie, az Érsekújvár közelében levő primatiális helységek lakói marháikkal s elczipelhető holmiaikkal egyetemben a szomszéd megerősített városba menekültek. Maga a vár még a külvárosok lakóit sem volt képes befogadni, s így jöttek létre a menekvők megvédése tekintetéből ama nagy tért körülkerítő földhányások, melyek néhány falu népességének szolgáltak megvédésére, s melyek aztán annyi vérontásnak voltak tanui!

A régiségbuvár valóban nagy zavarba jöhetne, ha e földhányások maradványait keresve, az írott betűket pótló krónika, a nép száján élő hagyomány nem segítene rajta.

Az Érsekújvártól Komáromba pompás fasorok közt vezető országuton kocsizva, a város határában egy hosszú, itt-ott megszagott domblánczolatot vehetünk észre, melyen a mezei munkás vigan füttyörészve szántogatja a jól termő földet. A város e birtokrésze *Lek*-nek nevezetik, s a dombokat a földművelő a *leki sánczoknak* nevezi, a nélkül, hogy, ha csak Komáromban nem volt valaha, — tudná, mi ez a sáncz?

Hosszas küzdelmek után végre Érsekújvár is több nevezetes pontjával az országnak török-kézre került: a nép szenvedett s a

falusiak által odahagyott községek egészen elpusztultak, ugyannyira, hogy a hol hajdan szép sor házak állottak s barátságos, vendégszerető nép tanyázott tűzhelye körül, ott most vadruca fészkel az erekben, vagy szántóvas hasogatja az egykori szobák területét.

Buda, Óvár, Komárom, Nógrád végre felszabadulván Leopold alatt a török járom alól, Érsekújvárra is derültebben kezdett mosolyogni a nap. A török innen is elűzetett másfél százados bitorlása után s a város régi urának, az esztergomi érseknek visszaadatott.

Az Érsekújvár történetére vonatkozó, a városi levéltárból 1844-ben lemásolt és kezeink közt levő okiratok ezen idő szerintiék, melyek hazánknak a XVII-ik században életére szintén némi fényt vetve, nem lesznek az olvasó előtt minden érdek nélküliek.

Ezen okiratok elseje:

Széchenyi György esztergami érseknek Érsekújvárral kötött szerződő levele.

„Mi Széchenyi György, Isten kegyelméből Esztergami Érsek, ugyanazon Vármegyének Örökös Főispánya, Magyarország Primása, született Apostoli Követ, Fő Cancellárius, Ő Cs. K. Felsőének belső Tanácsosa stb. Adjuk tudtára mindeneknek, a kiknek illik: hogy minekutána a nagy hatalmasságu Isten segítségével ő felsége győzedelmes fegyvere által Ujvár, a mely valaha az esztergami érseknek legnemesebb széke vala, nemcsak dicsőségesen az ellenség kezéből kiragadtatott, hanem ő felsége kegyelme által az esztergami érsekségnek visszaadattatott, s az előbbeni jussába helyheztetett; minden igyekezetünket arra tettük, hogy ezen várost az előbbeni virágjában megerősítsük, s mind belől, mind pedig kívül lakosokkal teljesnek s népesnek tehessük, hogy így az utánunk lévőeknek hálaadó emlékezetet hagyassunk, mellyért nemes *Bogyó Ferencz*, akkori bíró, — *Komját János* s *Czompó István* senatorok, minden polgárok s lakosok nevében mi előttünk tett könyörgésük által, az ő bátorságoknak s megmaradásoknak bátorságáért esedezvén, kedvesen, Atyai módon következő, örökké tartandó *Contractusra* az ő jussok, *cenussok* s esztendőbeli haszonvételek iránt hajlottunk.“

„1-ör. Tökéletesen elvégeztük, hogy senki a mi Ujvár városunk polgárai s lakosai számára ne bocsáttassék, hacsak római katolikus nem leszen, vagy erős fogadást nem téssen, hogy ő a R. C. hitre fordul, hogy az isteni tisztelet annál jobban öregbedjen s a mi polgáraink az erkölcsök- s buzgóságban tündököljenek.“¹⁾

„2-ör. A kriminalis dolgokat s a fellebb említett polgáraink között a fundusok iránt való vizsgálódásnak okait egyedül magunknak s az utánunk valóknak épen megtartjuk; az előbbeni okokban pedig²⁾, ugymint zálogosításokban, adósságokban, dehonosításokban (becstelenségekben), verekedésekben s effélékben az előbb említett mi városunk bíráját, nem különben a jövődöket s magát a magistratust is, teljes hatalommal törvényesen procedálni részessé teszszük, magát egyedül az apellátát a mi uraság-székünkre engedvén.“

„3-ör. Minden polgár a házatól, minekutána ötven szapu³⁾ alá való földeket bír, esztendőnként két rénes forintokat két terminusra, ugymint Sz.-György- és Sz.-Mihály-napra fizetni kötelesek legyenek: a kik pedig csak huszont szapu jöszágot⁴⁾ vetnének esztendőnként a földjeikbe, azok csak felét fizetni köteleztetnek.“⁵⁾

„4-er. Igenis megengedjük, hogy az említett polgárok és az ő maradékaik minden dolgoktól örökre kivéve legyenek, egyedül minket s a mi udvarainknak a mi dolgunkban járandóit, azonkívül borosszereket, egy szóval a mi jöszágotkat utba számosan követni, s mindaddig, míg szükséges leszen, szolgálni tartozzanak.“

5-ör. A bor- s pálinkamérést szabadon megengedjük nekik Sz. Mihály Napjától egész Krisztus urunk születése napjáig, bátorságossá tévén azt is, hogy ezen idő alatt minden bormérés nélkül élni akarunk s őket ezen jusban bántatlanul hagyni akarjuk. Az esztendőnek pedig többi részét egészen a mi részünkre letartjuk s akkoron a mérésnek szabadságát tőlük elzárván minden boraik confiscatiója alatt.“⁶⁾

6-ör. Minthogy Ujvárnak semmi városföldje nincsen, annyiszor emli-

¹⁾ A szerződés ezen, a szabad vallási gyakorlatot kizáró pontja felett senki sem fog megütközni, ha megjegyezzük, miként hazánkban a vallási villongások még ekkor nem érték végüket, sőt hogy a protestánsok még később is sok rendbeli elnyomatásban részesültek. — *A közlő.*

²⁾ T. i. azon alkalmakkor, melyekben a bíró s tanács már a török bitorlás előtt is szokott ítéletet hozni. — *A közlő.*

³⁾ Szapu az Alföldön ismeretlen szó. Egy szapu két pozsonyi mérő, négy véka, vagyis egy köböl. — *A közlő.*

⁴⁾ Alföldön a lábas jöszág nevezetik jöszágnak, s a szántóföldbe vetett mag életnek. — *A közlő.*

⁵⁾ Ezen, az utóbbiakra vonatkozó kedvezés okát azon kor mostoha viszonyaiban találjuk fel. Ritka volt a munkás ember s még ritkább az ígás barom. A nagy-körösi krónika szomorú képét adja az annyi résről zaklatott haza nyomorának, midőn egy helyütt megjegyzi, hogy Nagy-Körös és gazdag pusztáiról annyira kifogyott a barom, hogy mindössze csak egyetlen fekete tehenük lenne, s ezt is rejtve tartották az ekklezián pénzéjében, nehogy a törökök, kurucok vagy labancok által requiráltassék. — *A közlő.*

⁶⁾ Ezen bormérési szabadalom bizonyára a szőlőművelés előmozdítása tekintetéből adatott. Az érsekújvári határban azonban mai napiglan sincsenek szőlők, s így ezen regálét kizárólag csak az uraság használta. — *A közlő.*

tett polgárainak *Lek, Güg, Györög, s Nyárhid* birtokokkal⁷⁾ szabad élelt engedünk, hanem helyben hagyván a hostádon, azaz külső városban lakozóinknak a szántóföldek, rétek s legelőmezők iránt való jussaikat, a melylyeket most is birnak, avagy utóbb fognak birni, — valamint a mi földjeinket s rétjeinket, a melylyek majorságunkhoz tartozandók, maguk állapotjukban meghagyván.“

„7-er. Az ugynevezett helypénzt mostani ujjvári birónknak s successorainak által engedjük s meghagyjuk, de úgy: hogy ezen adó által semmi praedjudicum, azaz semmi kár a mi ottlevő városunknak ne tétessék.“

„8-or Arra is reá hajlunk, hogy más mezővárosokban lakozó polgárok módjára mindenekkel szabadon kereskedjenek, hanem vámot az ország törvényei mellett minden hiba nélkül nekünk fizetni kötelesek legyenek.“

„Mellynek nagyobb ereje s emlékezetére ezen jelen való Contractuális levelet saját kezünkkel aláírva s pecsétünkkel megerősítve adtuk többször említett polgárainknak tovább való gondviselésre. — Kiadatott Pozsonyban, a mi érseki curiánkban, 29-ik októberben, 1691. a mi érsekségünk 7-ik esztendejében. *Széchenyi György* m. k. — *Palugyai György* m. k.“

Az érsekujváriak ezen szabadalom-levele a *Galgócson* 1692. advent 3-ik vasárnapján tartott nyitramegyei közgyűlésen kihirdettetett.

A „Szaxoniai cardinális és esztergomi érsek“ (igy van az aláírás) e szabadalmat 1710. november 7-én költ iratában ujjlag megerősítette, melyben pótlólag megengedi a város polgárainak a pálinkamérést az egész éven át.⁸⁾

Ugyancsak a szabadalom-level I. Leopold által is helybenhagyatott, megerősített s a privilegialis levelek sorába iktattatott, *Ebersdorfbán* 1692. okt. 12-én kelt irata szerint.

Az itt közlendő második okirat, Eszterházy Imre esztergomi érsek rendelete a városi tisztújításokra vonatkozólag, az elsónél annál érdekesebb, mert az ország primásának a városhozói véduri viszonyát igen szépen festi. Az okirat így hangzik :

Statutum.

A mely Eszterházy Imre esztergomi érsek által 1732-ik esztendőben Érsek-Ujjvár mezővárosának a megtartás végett kiadatott :

„Herceg, s galánthai gróf Eszterházy Imre esztergomi érsek, született Követ, Magyarország primása s legfőbb cancelláriusa, Esztergom vármegyének örökös főispánja, ő cs. kir. felségének titkos tanácsosa, nem különben egyik tagja a septemvirális táblának stb. Adjuk tudtára mindeneknek : hogy minekutána a gazdaságbeli tisztjeink rendelkezéséből ezen folyó esztendőben, 1732-ik Sz. György napján a régi szokás szerint magistratus restauratiója s új biróválasztásnak kellett volna lenni, akkoriban egynehányana a város lakói közül bizonyos nyughatatlanságokat s confusiókat (zavarokat) s biróválasztás ellen próbálni merészelve, békételenségeket a nép közt okoztanak; azért hogy illetén esetek ezután eltávoztassanak, a magistratus restauratiója s a biró választása bizonyos rend szerint tétessen s valamennyin kötelességeikben megreguláztassanak, a mi gazdaságbeli tisztjei comissionon egynehány punctumokat összeszedvén, eleibünk terjesztett, hogy megerősítsenek; melylyek így következnek :

„1-ör. Minthogy (quo ad publica) nemes vármegyével való dolgai ezen városnak úgy, valamint több helységeknek cum principio Anni Militaris, (a katonai év elején,) az az 1-a Novembris szoktanak mindenkor eredetet venni, arravalónézve, hogy egyik esztendő a másikkal ne confundáltassék, kivált a számadások dolgaiban, ezután mindenkor Mindszent-napján legyen a biró, perceptor s más egyéb tisztjeinek választása.“

„2-ör. Ahhozvaló képest az emeritus biró, (t. i. az idejét leszolgált biró,) a belső s külső tanácscsal reggel a megnevezett napon a városházához jőzanon összegyülekezvén szép rendesen tartozik a parochialis templomba menni s ottan sz. misét hallgatván, ájtatosan a mindenható Istenhez folyamodni, hogy mindnyájoknak szíveiket ő Szent Felsége a teendő restauratióban maga szent nevének dicsőségére s a közönséges jónak hasznára vezérelje.“

„3-ör. Ez meglévén, s az isteni szolgálattal viszont a városházához mindannyi visszatérvén, köteleztetnek a belső tanácsbeliek közül egyet, a külsők közül pedig kettőt a méltóságos uraság tiszttartójához, vagyis pro tempore (azon idő szerint) ottand leendő más tisztjéhez küldeni, s ő kegyelmét minden becsülettel kérnie, hogy személye szerint körükbe jöven, a restauratió dolgában istenesen vezérelné állapotjukat.“

„4-er. És így, midőn a méltóságos uraság tisztje a városházához jövend, a biró legelőször ugyan a méltóságos uraságtól, azután pedig a várostól is hivatalja iránt bucsut vegyen, mi meglévén, a candidatio (a hivatalrai kijelölés) következő módon observáltassék (vétessék figyelembe) ugymint, az emeritus biró szokás szerint első legyen, hacsak valami vétke kihagyását nem okozza, azután pedig a méltóságos uraság egyet, kit alkalmasnak itél, a belső tanácsbeliek közül denomináljon, (nevezzen ki), s a belső tanácsbeliek is ugyan maguk száma közül hasonlóképen egy alkalmas személyt candidáljanak.“

„5-ör. Kin általesvén a méltóságos uraság tisztje, mindkét rendbeli tanácsot, t. i. a belsőt s külsőt együvé szólítván, a candidált három személyt

elejőkbe adja, mindnyájokat istenesen megintvén, hogy kiki lelkiismeretével számot vetvén, a voxot (szavazatot), minden kedvezés vagy gyűlölség nélkül Isten dicsőségére s a szegénységnek javára fordítani alkalmaztassa, a voxokat pedig az uraság tisztje az ő valóságok szerint *nótálja* (jegyezze fel), s a szokott három befejező voxot, — kinek Istenben itéli, — adja; itt pedig observáltassék azon szokás, a kit más jó rendbe vett királyi s egyéb városok tartanak, azaz hogy a voxolásra nem szükséges az egész községet összeszólítani, hanem csak a külső tanácsot a belsővel összehozni.“

„6-or. A midőn pedig a belső tanácsbeliek között valamely *vacantia* (megüresült hely) esik, azon vacantiára is a külső tanácsbeliek közül a méltóságos uraság tisztje egy személyt, a belső is egyet candidáljon, s azután azok közül szabad voksok szerint egyike választassék *pro supplenda vacantia* (az üres hely betöltésére).“

„7-er. Midőn azonban a külső magistratusnak, a ki mostonában haramnevezhet személyből a *Formondéron* (Vormund, árvák atyja) kívül fog *érigáltatni* (felállítatni), valamely hija léssen, ott is hasonlóképen az uraság tisztje egyet, a belső tanács is egyet s a külső is egyet candidáljon, kik közül aztán az egész község szabad voksa szerint válasszon, a ki nekik tetszik.“

„8-or. Hasonlóképen *Formonderságra* is a külső tanácsbeliek közül haram candidáltassanak s azután azon tanácsbeliek voksa szerint, az a ki alkalmas léssen, ezen hivatalra választassék. Notáriust pedig s perceptort a belső s külső magistratus *projectálja* (terjessze elé) az uraság tisztjének, s az, ha alkalmas azon személy, *confirmálja*, (erősítse meg).“

„9-er. Ezek meglévén, mindnyájan viszont plébános urammal együtt menjenek a templomba s ottan az ujjválasztottak ő kegyelme (a plébános akkori czime!) által szokott formula szerint meghiteztessenek s a mindenható Istennek

„*Te Deum laudamus*“ (Téged Isten dicsérünk) éneklése által halálat adjanak.“

„10-er. Így helyreállítván, azért mindenekelőtt a birónak kötelessége léssen legelőször is, hogy hivatalát illető *causákban* (esetekben) minden személyválogatás nélkül kinek-kinek igazságot tegyen s tétessen.“

„11-er. A város *Oeconomiáját* (gazdaságát) s minden dolgait úgy kormányozza, hogy helyes vezérlése által kárai távoztassanak, hasznai pedig szaporodjanak, melyly dolgokban mindenkor a maga *propositióit* (szándékát), a belső tanácsnak eleibe adván, azután a külsővel is mindeneket közölvén, a mik közönséges jóra és szegénységnek hasznára *determináltattak* (elhatározottak), hogy azok véghez is vitessenek, a biró mindenkép igyekezni tartozik.“

„12-er. A *Portionale quantumnak repartitióját* (az adóilletmény felosztását) és a *quartélyosok dislocatióját* (a házatlan zsellérek elhelyezését), mindenkor a belső tanács a külsővel egyetértvén, városházánál tegye meg, s mindenkor előre a conscriptiót vagyis a rovásokat csinálja meg, istenesen kinek-kinek az ő értékét fölvevén vigyázzon, hogy a lakosok erejéhez képest viseljék a terhet; melyly dolgot mi módon fogják rendben venni, tisztartó uramnak irás szerint *relatiót* (előterjesztést) tegyenek.“

„13-or. És ehhezképest a repartitionális lajstromok perceptor kezibe *consignáltassanak* (szolgáltassanak), a ki a beszédést mindjárt az esztendőnek eleitől folyvást úgy alkalmaztassa megtenni, hogy hátramaradandó sok *restantiákkal* (hátralékokkal), végtére a lakosokat meg ne nyomja s egyebet pedig a repartitionál summán kívül maga hatalmával senkitől *exigálni* (kicsikarni) ne merészellen, a mit pedig mikor kitől fog bevenni, aztat a lakosok kezéhez kiosztatott s kiosztandó könyvecskékbe (mellylyek a mostani adókönyvecskék), *quietantia* (nyugtatóvány) formán írja be, hasonló observálván az uraság *censusának* (adójának) s plébános uram, biró, *nótárius* s több szolgálk fizetésének kiszedésében.“

„14-er. Következendőkép azert perceptoron kívül senki egyéb semminemű perceptióba ne avassa magát, hanem valamint a portiót s uraság adóját, ugy a kocsmáktól való jövedelmet is, s ha valami rétet, füvet, gabonát, egy szóval akármit a biró s a magistratus elad s eladott, annak az ára mind a perceptor kezéhez menjen s ő mindenikről elégséges számot fog tartozni adni s valamint az *caitust* ugy az *introitust* is (kiadás és bevétel) elégségesképen *legitimálni* (kimutatni) *quietantiákkal*, *contraquietantiákkal*, *assignatiókkal* s más egyéb *documentumokkal* (nyugtát, ellennyugtát, utalványok s más egyéb okiratokkal).“

„15-ör. És így mindenkor a *militaris* esztendőnek *conclusiója* (befejezése) után tizenöt nap mulván a perceptor számadásait szépen tisztán leírván, a *repartitiókat*, *assignatiókat*, *recognitiókat* (elismervényeket) stb. minden *datusa* (kelete) mellé *adnectálóan* (hozzátévén), a *magistratusnak exhibeálja* (bemutatja), mi meglévén, a *magistratus* azonnal tisztartó uramnak hirt adjon, hogy midőn *censuáltatnak* (megvizsgáltatnak) az *allatim* (felmentő) számadások, ő kegyelme jelen lehessen s ő hercezségének felebbvaló tisztjei által *instructiója* (utasítása) szerint *relatiót* tehessen.“⁹⁾

„16-or. És hogy azután vármegyegyűlésére, vagy máshová, a város közjáváit illető dolgokban menendő *deputatusokon* (kiküldötteken) kívül *diurnumja* (napidija) senkinek semmi dologban ne legyen, a biró s mindnyájan observálják, s kivált a censurában a magistratusbeliek *ex officio* (hivatalból) diurnum nélkül fáradozni tartozzanak.“

„Mellyeket a midőn mi igenis üdvösségesnek s a jó rendtartás és Érsekujvár mezővárosunk megmaradásának okáért legszükségesebbnek látjuk: azért ezen punctumokat, s mindeneket, melylyek benne foglaltnak, *aprobál-*

⁷⁾ Leb, Güg, Györög s Nyárhid azon elpusztult falvak, melylyeknek lakói a zavargások idejében Ujjvárhoz költöztek. — *A közt.*

⁸⁾ Lásd okát a ⁶⁾ alatti jegyzésben. — *A közt.*

⁹⁾ Az olvasó kedvéért huztuk alá a rövid pontban a latin szavakat, hogy annál világosabban láthassa, mennyire fejlett s tisztult 127 év óta szép magyar nyelvünk. — *A közt.*

juk (jóváhagyjuk) s megerősítjük s jövőendő üdőkben azoknak, a kiket illetni fognak, megtartani szorgosan parancsoljuk s rendeljük. — Adatott Pozsonyban 29-a Aprilis 1732. — Pr. Emericus m. p. — Ő herczegsége parancsolatjából: *Siskovits Antal*, ő hgsége secretariusus. ¹⁰⁾ Szokoly Viktor.

Midőn e helyütt a várnak 1581-béli alaprajzát bátyái-, utczái és terének szabályos elhelyezésével közölném, helyén találok e fontos erősség rövid történetét is előadni.

Az augsburgi képes krónika szerint a Vág folyó tulsó vidékén már régen állott egy *Ujvár* nevű erősség; de az idő viszontagságai alatt romokba dülvén az, a honi történetben később oly nagy szerepet játszott 7380 láb területű várat 1581-ben Várday Pál esztergomi érsek építteté a Nyitra posványos kiöntései közé, azon helyre, a hol a mostani mezőváros terül el.

Legelőször *Bocskay* vezére, *Rhédey Ferencz* ostromolta 1605-ben török sereggel. — 1607. febr. 11-én egyezmény útján császári kézbe került. — 1619-ben *Bethlen Gábor* vezére, *Szécsi György* kezdé falait vivni, s miután az őrség *Koháry Péter* kapitányt az erdélyieknek kiadta, a várat is ezek kezére játszotta. — 1621-ben *Buquoy* gróf ostromolta, de szerencsétlenül, mert seregének nagy részével maga is ott vesztette életét, — 1663. augusztus 1-jén a török nagyvezér *Forgách Adám* kapitány hős védelme daczára bevette, s a béke ideje alatt 20 évig maradt török kézen. — 1683. augusztus 18-án visszafoglaltatott a császáriak által, de 10 év múlva már *Rákóczy Ferencz* urkodott benne, kitől *Heister* tábornok 1710-ben vette vissza.

Ekkor az anyai pártérdek erős menhelyül szolgált Érsekujvár földig lerontatott, s gyönyörű hatszegű csillagalaku erőssége csak a város pecsétjén maradt fenn czimerül.

Szokoly Viktor.

Történelmi böngészet.

3. (Ulászló, II. Lajos szegénysége.) Ulászló, kit a nagy Mátyás halála után, Corvin János elmellőzése-

vel, hazánk trónjára emeltek a tehetetlen s gyenge királyt ohajtó főurak, csakhamar elvesztvén minden tekintélyét, s nem tudta meggátolni, hogy a királyi jövedelmek kezelői ne lopják meg, mint kedvük tartá az állami kincstárt. A király hibái s főhivatalnokok gonoszúsága s a főurak önhaszonlesése rövid idő múlva azt eredményezte, hogy egymásután zálogba adtak a királyi s állami kincstár kuforrásai. Mire nézve következő adatokat jegyzett fel a történelem. Ulászló s illetőleg fia II. Lajos korából.

Szapolyay János, a trencsini harminczadot Nagyszombat s Szokolca városokat, *Gyurgeshó* meggazdagodott cseh Sopront, *Perényi Imre* nádor Eperjes és Szeged királyi adóját, *Kanizsai László* Csókakő-várat s uradalmat, *Both Endre* Diósgyőrt, *Szalkán László* váci püspök a Csepel-szigetet, *Perényi Ferencz* nagyvárad püspök Munkács-várat s uradalmat, *Perényi Gábor* Huszt várat s uradalmat s a marmarosi sóbányákat, *Czobor Imre* a holicsei uradalmat, *Som Gáspár* a gesztesit, *Móre László* a thengevit (tengősit?),

¹⁰⁾ Meg nem állhatom, hogy e megjegyzést végül népszínműiróink számára ide ne iktassam, kiknek legnagyobb része eddig a gazdatisztekét hajdu-, sokszor még ennél is alábbvaló minőségben állította elő. — Az itt közölt okiratból is látható a gazdatisztek némi hatásköre, a mennyiben itt mint a primás, illetőleg mint az uradalom képviselője szerepelnek. Hazánkban pedig számos nagy uradalom volt és van, melyekben a gazdatisztek az értelmiséget képviselték. Midőn a szinpad alakot s nem jellemet mutat fel, azt csak általánosságban teheti; de mi általán nem ismerjük az ispánokat olyan éhietlen frátereknek, a milyen *Dörgei* uram ispánja; s ha egyik másik ugynevezett kurta uraságnak volt is, vagy van ilyen udvaribólond speciese, az a gazdatiszt nevet, ezen műveltséget s tanulmányt igénylő czímet csak bitorolja. Novellistáinkat is kérem e sorok figyelembe vételére, a magyarhoni művelt gazdatisztek nevében! — A költő.

Buslay Mősses főudvarmester a zsámbéki uradalmat s budakeszi falut, *Jakob János* udvari orvos Kysyng falut kapták, több évig ki nem szolgáltatott fizetésük fejében. A leveldi *karthausi barátok* Sz.-Gál s Némethi falukat, *Sárkány Ambrus* a pozsonyi, *Keserő István* a budai, *Széchy Tamás* és *Gyulay János* a slavoniai Kassa városa kassai harminczad-jövedelmet, *Michaelo* s *Selice* firenczeni kereskedők az erdélyi huszadot, *Thurzó György* a körmőczi bánya-jövedelmet, *Barber Endre* az ó-budai uradalmat, *Podmanczyk János* a solmarit. Ilykép aztán természetes volt, hogy végre konyhája szükségét sem birta pótolni a király, s miután már a budai kereskedőknél sem volt hitele, a pécsi püspök segedelmezése által tudta feltartani konyháját.

1526-ban, tehát azon szerencsétlen évben, midőn II. Lajos Mohácsnál elesett, a királyi jövedelemnek 170,000 aranyat kellett volna tenni. (Mily nyomoru összeg Mátyás jövedelméhez hasonlítva. Ezen jövedelemből az ország főhivatalnokai fizetésére, a határvárak őrségei zsoldjára s házi-készletekre 9,834 aranyat, az udvari hivatalnokok fizetésére 3,424 aranyat kellett volna fordítani; a királynét évenként 1,986 arany illette, a királyi konyhára évenként 1,000 arany, fűszerekre 167, borra 77, sörre 3, a királyi siposok s énekesek fizetésére 19, a vivókéra 10, alamizsnákra 8, papirra 5, a solymok s egyéb madarak tartására 1 arany.

Ugyannaz időben a lengyel követ ellátása 24 napig naponként 12 aranyba, s Pooki János kir. kamarás, menyegzői lakomája 50 aranyba került.

4. (Egy hallotti torhos mi kellett?) *Thurzó Imre*, ki lakodalmát Tokajon három napig, azután Bicsén (Trencsén) egy egész hónapig ülte meg, 1616-ban nagyszerű tort tartott atyja György nádor halálakor, mely torlakoma alkalmával felhasználatott: ökör 10, borju 43, bárány 144, lud 341, tyuk 691, pulyka 12, fajtyuk 103, szarvas 2, ősz 1, nyul 27, malacz 18, csuka 55, ponty 169, pisztráng 100, menyhal 750, angolna 150, fehér hal 100, sósa (héring) 60, tojás 1600, sajt 6 mázsa, só 1 mázsa, lángliszt 100 mázsa, másodnemű liszt 108 mázsa, tortaliszt 7½ mázsa, pástétom-liszt 9, bor 235 akó, sör 114 akó, zab 566 mérő, széna 60 szekér, szalma 100 szekér.

Egyveleg.

— (Csokonai egy versesete *Kazinczy*hoz.) N.-K.-Madarasról vesszük e sorokat: „A mint tndom, közöltetett már e lapokban, hogy nagy *Kazinczy*nk iránti hálaadónkat tőlünk telhetőleg több honfiérzelmű szomszédink szives részvéte mellett mi mada-

rasiak is igyekeztünk leróni a lefolyt év utolsó estéjén. Azon alkalommal vacsora felett felmerült és fel is olvastatott *Csokonainak* egy versesete, melyben *Kazinczy*nak a börtönből lett kiszabadulása feletti örömét nyilvánította, s melyet alulirt *Kazinczy*nak hátrahagyott irományai közt talált s lemásolt, midőn 1832-ik évben szent-mihályi lelkész korában a bánatos özvegy gróf *Török Zsófia* megbízása folytán azon irományok rendbeszedésével foglalatzkodott. Egy darabka papirra írva, t. i. szóról szóra ezt találta:

„A Magyar Orpheushoz. 14-ik Julius 1801.

Hogy ORPHEUS — kit az halál Fiának,
Az ór-ebtől fel-faltnak gondolának,
S barlangjaikban jaggatának,
Hebrus szelid leányai,
S a bérczi Ekhó hangjai, —
Véletlen a kies Hémus hegyére,
A poklok félelmes torkából,
Plutónak zordon országából,
Menybeli lantjával kiére:

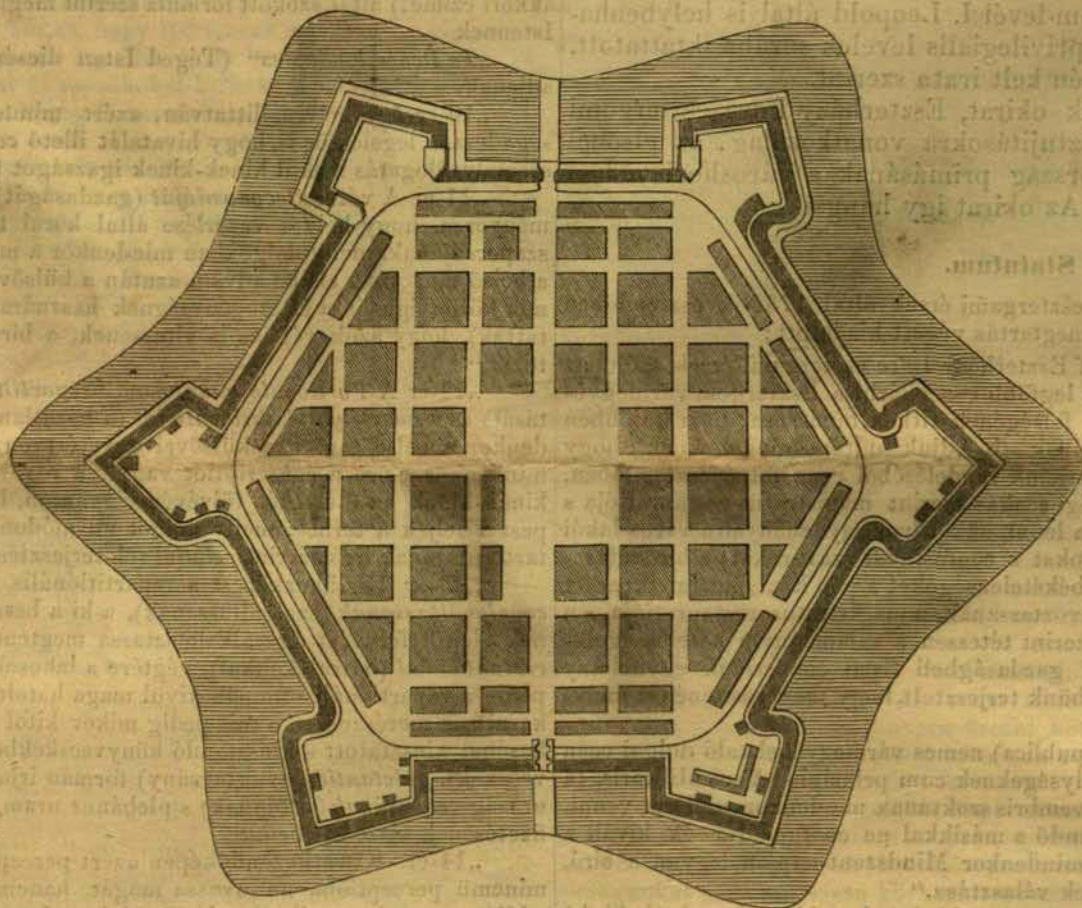
Örültek a folyamatok,
Örült minden part és sziget,
Örült hegy, völgy, mező, liget,
Örültek a vad állatok;
Főként Eumolpus a tanítván'
Bús hursit Fel igazítván
Zengette ötét énekén,
És úgy örült mint NEKED én.

Csokonai m. k.

Alatta e jegyzet áll:

„Regmeczre hozta a Pataki Examenről Jul. 13-án 1801. vissza nyert szabadságomnak 16-ik napján.

Kazinczy Ferencz m. k.”
A datumokban, mint látszik, tévedésnek kellett történni. Ugy gondolom, hogy avagy csak e két koszorús költőnk egymás iránti szives viszonyának ismertetése tekintetéből is nem lesz érdektelen ezen — még eddig, úgy hiszem, ismeretlen — versesetet közrebocsátani. — *Borsányi Bors János*.



Érsekujvár alaprajza 1581-ből.

T Á R H Á Z.

Kakas Márton levele.

CXIX. Levél. Reményi hegedűversenye.

Hosszu távollét után, odakinn a külföldön híres emberré nővé ki magát, visszatért ismét a régi ismerős; csodaerejű nyirettyűjével; magát honfitársai előtt is bemutatni. Mikor alkura lépett vele az igazgatóság, kérdezte tőle, hogy mit kíván? azt viszonozta: „egy tál töltött káposztáért is elmegyek.“ Hazaérve, ismerősei, kiket fölkeresett, csudálkoztak rajta, hogy tíz évi távollét után, most is olyan jól beszél magyarul. „Mert mindig magyarul gondolkodtam, és magyarul imádkoztam; ott a hol nem volt több magyar, a kivel beszéljek, mint magam és az Isten.“

Első előadása igen nagy közönség előtt ment végbe. Erőteljes játéka, tökéletes uralkodása a hangszeren, s különösen nemes egyszerűsége könyven megfoghatóvá teszik, miért volt az angol közönségnek is annyira kedvence. A közönség lelkesülése nyilatkozataival halmozta el, mely mind végig növekedőben volt, s netovábbját elérte.

Ad vocem netovább! Ki ismeri azt az adomát az egyszeri kozákról! a ki ismeri is, hallja meg még egyszer. Tehát az egyszeri kozák nehéz fővel jó ki a csárdából s mikor fél akar ülni lovára, hát nem bír. Sokáig küzd, erőködik, nem bír felkapaszkodni. Ekkor felsóhajt: „valamennyi apró szentek, segítsetek fel a lovamra!“ Azzal összeszedi minden erejét, s csakugyan egy ugrással felveti magát, de akkor meg annyi erőt adott a lóduletnak, hogy a tulsó oldalon megint leesett a nyeregből. Fejét vakarva, felsóhajt újra. „No jól van, apró szentek, segítsetek még egyszer; — de ne olyan nagyon!“

Tehát tisztelt közönség, pártfogold a művészt; — de ne olyan nagyon, hogy a tulsó oldalon meg leforduljon a nyeregből. *Kakas Márton.*

A magyar Akadémia palotája.

— A magyar Akadémia mult heti ülésében következő adakozások jelentettek be: Vay Lajos b. adott a házra 400 ftot; Nyitra városa községtanácsa a házra 200 ftot; Farkas Imre székesfehérvári püspök a házra 500, a tőkéhez 500 ftot; Karczag városa községre a házra 50, a tőkéhez 50 ftot; a karczagi közbirtokosság a házra 750, a tőkéhez 750 ftot; Almásy Kálmán gr. a házra 1000, a tőkéhez 2000 ftot; Erdődy Erzsébet grófné a házra 525, a tőkéhez 525 ftot; Szécsen Miklós gr. a tőkéhez 1000 ftot; Ambrózy György b. a házra 250, a tőkéhez 250 ftot; Sennyey Pál b. a házra 1000, a tőkéhez 1000 ftot; Paldácsy Antal b. a házra 200 ftot; Pálffy József gr. a házra 1000, a tőkéhez 1000 ftot; Balassa János a házra 500, a tőkéhez 2000 ftot; Vagner Ignác pestvárosi tisztviselő a házra 5 ftot; Jiringer József pozsonyi polgár a házra 100, a tőkéhez 400 ftot; Murányi Ignác temesi birtokos a házra 800 ftot; Festy Frigyes temesvári gyűjteménye (melynek egyes tételeit később közöljük) a házra 1284, a tőkéhez 50 ft; Karap Sánd. debreczeni gyűjteménye (melynek egyes tételeit szintén fogjuk közölni) a házra 731, a tőkéhez 1028 ft; Bethlen Ádám gr. adott a házra 525, a tőkéhez 525 ftot; Patay József a házra 100 ftot; Tasner Antal a házra 50, a tőkéhez 50 ftot; a zilahi műkedvelő társaság a házra 60 ftot; a győri kölcsönös biztosító társaság a házra 500 ftot. Be volt e szerint jelentve ez alkalommal a házra 10,530, a tőke szaporítására 11,128, összesen tehát 21,658 ft; mely összeg a két előbbi jelentésből eredő 86,305 fthoz adatván, az eddig bejelentett hármassal összeg 107,963 ftra rug.

— (A Vasárnapi Ujság szerkesztőségéhez) a m. Akadémia számára beküldött összegek. II. közlés: A rozsnyói evang. főgymnasium magyar nyelv-művelő társaságának tagjai (az alaptőkéhez) 61 ft. — Vigánt pusztán egy névnap megülvése alkalmával történt gyűjtés (a palotára) 26 ft. 50 kr. Vereby Soma 5 ft. Együtt 92 ft. 50 kr. Az I. közléssel együtt 3 db. arany 249 ft. 20 kr.

— (A pesti kereskedői segédkar körében is), élénk részvétellel karolták fel az Akadémia ügyét s mint tudjuk, az adakozások már megkezdődtek. Reméljük, hogy e lelkes testület adakozásainak eredményét nemsokára szintén közölni fogjuk.

+ (Kovács Pál Győrött) a közelgő bőjti napokban zene- és szavalati estélyt készülni rendezni, az akadémiai palota javára.

+ (Kis-Czellből) értesülünk, hogy a Kazinczy-alapítvány javára jan. 16-án tartandó táncvizsgalmat feb. 5-re halasztották, s a bevétel eltérve eredetileg tervezett céljától, az akadémiai palota javára fog szenteltetni.

+ (Szeged városi községi választmánya) az Akadémia palotájára 3000, alaptőkéje gyarapítására pedig 2000 ftot szavazott meg.

+ (A gyöngyösi kasszinó is) hozzá kíván járulni az akadémiai palota építési költségeihez s az alaptőke gyarapításához. E célból febr. 19-én nagygyűlést tart, hogy az ajánlandó összeg iránt határozzon.

+ (Szabó József szinigazgató) a szegedi színházban febr. 13-án fényes tánc estélyt adand az akadémiai palota javára. Hajlandók vagyunk hinni, hogy több vidéki szinigazgató is követendő a szép példát.

Irodalom és művészet.

— („Béla király névtelen jegyzője“) Gyermeckora óta ismeri minden iskolába járt magyar ember az „Anonymus Belae Regis Notarius“ nevezetűt. Ez hazai történetirodalmunk nemesak legrégebbi forrása, de igen érdekesen valódi magyar lélekkel irt munka, melyet Béla király jegyzője hagyott hátra a késő utókornak. Nemzetünk ősi idejét s ez országban első viselt dol-

gait regéli el egyszerűen, valódi hazafiai melegséggel. Ki ne szeretné ezt hallgatni az eredeti előadás után? A latin nyelven irt munka ugyan a mult század végén már kétféle magyar fordításban jelent meg, de ezek részint elavultak, részint ritkává váltak, s nyelvünk mai haladása most már más fordítást igényel. Köszönettel tartozunk annál fogva Szabó Károlynak, jeles történetbúvárunknak s az erdélyi muzeum közelebb megválasztott könyvtárnokának, hogy sokévi munkásságának eredményét, Béla király jegyzője krónikájának szabatos fordítását, bő magyarzatok és jegyzetek kíséretében végre világ elé bocsátotta. A jegyzetek igen tanulságosak és szellemidusak, s olyan munkává teszik e könyvet is, melynek szintén ott kellene lenni minden magyar ember könyvtárában. A művet igen díszesen állította ki kiadója Ráth Mór. Ára 1 ft.

+ (A „Magyar nyelvészet“) ötödik évfolyamának első füzetje megjelent, következő tartalommal: „Szíves olvasóinknak,“ a szerkesztő Hunfalvy Páltól; „A magyar igeidők“ Hunfalvy Páltól; „Adalék a magyar számnemek megfejtéséhez.“ Budenz Józseftől; „A görög hangulok“ Tótfly Jánostól; „Dunántúli nyelvjárás (bevezetés; első rész első fejezete: hangjejtések)“ Vass Józseftől. — A jelen évfolyamon is 6 füzetből álland, de az izek száma 30-ról 35-re szaporodik, mindamellett az első fizetési ár a régi marad (5 ft. régi, vagy 5 ft. 25 kr. ujj.)

+ (Mindenfélé és semmi.) Ily czim alatt jelent meg a napokban egy munka Helfy Ignác mantuai tanár hazánkfiától. Olvasóink kedvesen fognak emlékezni a szerző nevére, kitől minap közölt lapunk egy érdekes történeti emlékröjzöt, mely most szintén e gyűjteményben foglaltatik. A könyv tartalma következő: Piroška (falusi történet). Fehér fátyol, fekete fátyol (fővárosi történet). Egy olasz színész életéből. Két kuruzsoló kelepceében (humoreszk). Libánszky Julia (magam sem tudom, hogy mi). Talált regény (igaz is, nem is). Egy elátkozott sziget (fél ábránd fél való). Il prato d'Ungheria. (Történeti emlék). Két álom (Beszély). Alászolgája. (Egy fiatal poeta naplójából). Függelék (Önbírálat). — Már csak azért is ajánljuk a közönség figyelmébe, mert szerző irodalmunknak az olaszok közt ismertetése által szép érdemeket szerzett. Ára 1 uj ft.

— (Uj regény.) A „Delejtű“-ben olvassuk: „A kedves tollu Emilia által szépirodalmunk legközelebb egy két kötetes reg nnyel fog gazdagodni, melynek czime „Válságos napok.“ A ki figyelemmel kísérte ezen tisztelt írónőnek nagy haladását azon czél felé; t. i. irodalmunkat izlés- és kedélynemesítő olvasmányokkal gyarapítani; a ki elismerte — és ki ne ismerné el? — mennyire igaznak a kritikának minden róla elmondott méltányló szavai, most sem fog kevesebbet várni, mint hogy szerzőnőnek ezen legújabb műve akár conceptióját, akár kivitelét, akár irányát tekintsük, méltó hozzá és azon várához, melylyel iránta viseltetünk, kik csak a jó szellemi terméknek örülhetünk. A regény, melyre ezennel felhívjuk a tiszt. közönség figyelmét, előfizetés utján jelenik meg Mandello pesti nyomdájából, az előfizetés mind két kötetre csak 2 uj forint.“

+ (Dóssa Dániel „Boronkay Margit“) című kétkötetes regényére, melyet szerző jelenleg az általa szerkesztett „K. K.“ tárczájában közöl, előfizetést hirdet 1 ft. 50 kr-ával u. p. A mű mártius hóban fog szétküldetni. Az előfizetési pénzek február végeig szerzőhöz, vagy Stein könyvvarúshoz Kolozsvárra küldendők.

+ (Shakespeare fordítása ügyében) értesülünk, hogy Tomori Anasztáz épen nem szándékozik ebbeli vállalatától elállani, de másrészt elhamarkodni sem akarja a dolgot, a mi igenis rendén van. A fordítások, mielőtt sajtó alá kerülnek, szigorú bírálatokon mennek keresztül, hogy a nagy fontosságú vállalat az egész világ előtt diszere váljék irodalmunknak. Dolgozó társakul, mint tudjuk, igen jeles egyéniségek vannak megnyerve, u. m. Arany, Jókai, Szász Károly, Székely, Lévai stb., kiktől a legjobbat várhatjuk. Mihelyt nyolcz mű fordítása készen lesz, a vállalat azonnal megindul.

+ (Zimay László „Hegedűsné emléke“) című zeneszerzeménye csinosan kiállítva, czimlapján Hegedűsné arcképevel, megjelent. A mű tiszta jóvedelem, mint tudjuk, feledhetlen színművésznőnk síremlékére van szánva. E jóvedelem, mindennemű költségek levonása után, szerzőnek nyomtatásban megjelent kimutatása szerint 331 ft. 30 kr., mely összeg addig is, míg rendeltetésére fordítatik, a takarékpénztárba beadatott. A sikerült ábrándal kapható Rózsavölgyinél 1 ft. 20 kr-ért.

+ (Svastits János zeneművei.) A magyar zene kedvelői előtt alig van régebbi idők óta kedvesebb név mint Svastits Jánosé. Végre ő is rávette magát, hogy derék műveinek egy részét világ elé bocsássa. Örömmel jelentjük, hogy jeles zeneszerzőnk, legújabb műveiből 12 lassu és 28 friss csárdást ad ki előfizetés utján. E zeneművek f. évi márt. 31-ig igen díszesen kiállítandó füzetben fognak megjelenni. Előfizetési ár 5 ujft. A pénzek szerzőhöz Zala-Egerszegre küldendők.

+ (A „Hunok harcsa“) című nagyszerű aczélmetszetű kép, melyet a néhai „Szépirodalmi Közlöny“ szerkesztője előfizetőinek ígért, végre megérkezett s szétküldetése már megkezdődött. Az előfizetők a hosszú várakozásért dús kártyátlást nyernek a gyönyörű képben, mely a legszebb aranykeretet is megérdemli.

+ (Szentpéteri síremléke ügyében.) Kovács Endre, a nemzeti színház tagja, felhívja a közönséget, szíveskedjék a Szentpétery Zsigmondnak állítandó sírkő költségei fedezéséhez járulni az általa e célra kiadott „Szentpétery Zsigmond gyászemléke“ című zenemű megvétele által, melyre egy uj ftal még folyvást elő lehet fizetni Vahot Imrénél (kigyó-utca, 4. sz.).

+ (Doppler Ferencz „Vanda”) című magyar operája a bécsi udvari színházban is elő fog adatni.

+ (Mosonyi Mihály zenei vállalatának) két füzetet Rózsavölgyinél díszes kiállításban megjelent. A füzetek címe: „Gyermekvilág”, 12 életkép.

Ipar, gazdaság, kereskedés.

△ (Magyarország összes népessége) az 1857-ki népszámlálás szerint 8,054,328 főre rug. E közül csak 2,153,391 férfi és 399,447 nő vagyis összesen 2,552,838 egyén van mint saját kereset után élő önállóan főlvéve. Van Magyarországon a többek közt 11,268 egyházi személy, 34,004 hivatalnok, 9780 író s művész, 2669 ügyvéd s jegyző, 731,461 földbirtokos, 141,110 háztulajdonos s töképezés, 156,198 gyáros s iparos, 31,258 kereskedő, 574,031 segédmunkás a mezőgazdaságnál, műiparnál és kereskedésnél, 307,352 egyéb szolgáló személy, 539,524 napszámos stb. Az egész ausztriai birodalom népessége 37,450,883 lélek. Az 1857-ki népösszeírás, melyből ez adatokat közöljük, 907,000 ftba került s végrehajtásával 12,000 egyén foglalkozott.

△ (A debreczeni keresk. és iparkamra) 1859. nov. 16-ki ülése. A debreczeni kamra a Gyulán ujonnan alakult kereskedelmi testületet utasította, hogy jövőben, mint magyar városi testület, minden a kamrához intézendő beadványánál kizárólag a magyar nyelvet használja. A nagyvárad helytartósági osztály e kamrát e tette indoklására utasította. A kamra indokolta is e lépését oly világosan átlátszó érvekkel, hogy azok helybehagyatását senki csak a legtávolabbról sem vonja kétségbe. Fölsőbb helyről értesítik a kamrát, hogy Debreczenben nem engednek kereskedelmi törvényeket föllátni; de a kamra nem csüggedve ismételve folyamodott. — A kamra költségvetése 1860-ra 3670 ftban van megállapítva.

⊙ (A magyarországi sertésenyésztés hanyatlásának okai.) A „M. G.” ily cím alatt közöl egy cikket. E szerint nem a gazdasági állapotok változásában, vagy a pusztító járványokban, avagy a fogyasztók számának csökkenésében keresendő Magyarország sertésenyésztésének hanyatlása, hanem abban, hogy a magyarországi sertésenyésztő a Szerb-, Bosnyák- és Oláhországból került sertésárúval nem képes versenyezni, a vámszabályzat oly kedvező levén ez említett országok sertésenyésztőire, miszerint az onnét jött sertés sokkal olcsóbb a Magyarországon tenyésztettnél. Ide járul még, hogy a török kormány alatt levő szerb-, bosnyák- és oláhországi gazda csaknem egészen adómentes földön gazdálkodik és így a sertést is a magyarországihoz képest csaknem ingyen tenyészt, míg a tetemesen megadóztatott magyar föld akármiféle terményt csak igen drágán hozhat és így a szomszédokkal a versenyt semmiben sem állhatjuk ki. Most egy alulról behajtott sertéstől 1 ftot fizetnek vámul, jövőre a sertést 3 osztály szerint kellene vámmal róni, a 70 fontos 4 ftot, a 150 fontos 8 ftot, a 300 fontos 12 ftot adóznak vámban. Ily ótalom mellett a magyarországi sertésenyésztés ismét lábra fogna kapni.

⊙ (Felsőmegyei gazdasági egyesület) létesítésére már keringenek az aláírási iverk, keringenek Győr- és Sopronmegyében.

Közüintézetek, egyletek.

+ (A magyar Akadémia) az akadémiai tárgyalások szaporodtával az ezeket közlő „Értesítőjének” f. év kezdetétől fogva három szakban külön kiadását rendelte el, egyszerűsind külön előfizetést hirdetvén mindegyikre. Az említett szakok a következők: I. A nyelv- és széptudományi osztály közlönye; II. A philosophiai, törvény- és történettudományi osztályok közlönye; III. A matematikai és természettudományi osztályok közlönye. E három közlöny mindgyike időhöz nem kötött számokban fog megjelenni, de kéthavonként mégis legalább egyszer. A füzetek terjedelmét a tárgyak mivolta határozza. A két első szakból 30 nagy nyolczadrétű iv teend egy kötetet, a harmadikból 25 iv. Az előfizetés kötetek szerint történik s minden ily kötet előfizetési ára könyvtárusi uton 3 ujft., postán 3 ft. 80 kr. ujf.

Mi ujság?

— A nemzeti színház új könyvtárnoka, Benkő Kálmán, a következő kérelmet és felhívást intézi a hazai írók- és kiadókhöz: „Miután színügyünk haladását előmozdító egyéb intézmények hiányában egy teljes színházi könyvtár, — mely, legalább a hazai irodalom termékeinek összegével a személyzet nyílt használatára állna — kétségtelen szellemi gyümölcsöket teremne, s kivált az ifju színészi kar elméleti önképzését nagy mérvben elősegítené, sőt később, mint nyilvános könyvtár, az ifjuság önmivelése és a nagy közönség szellemi élvezetére is egyik hathatós tényezőül szolgálna: ezen meggyőződéstől indítva, honfiai tisztelettel — s a nemzeti színügy, illetőleg a nemzeti mivelődés érdekében — felkérem a hazai író, könyv és lapkiadó urakat, hogy bármely nyelven megjelent és jelenendő — de kivált magyar — kiadványaikból egy-egy példányt a nemzeti színházi könyvtár számára ajándékozni sziveskednének; igérvén alulírott, miszerint a beküldött könyvek és folyóiratok lajstromát a közügy nevében szavazandó köszönet mellett, időnkint nyilvánosan közzétenni kötelességének tartan tja.

— (A nemzeti kasszinó mult heti közgyűlésén) a szavazatok többsége szerint a mult évi igazgatók újra megválasztattak. A választmányi tagok névsora némi változtatáson ment keresztül. A folyó 1860. évre így alakult az összes névsor. Igazgatók: gróf Károlyi György, Lángh Ignác, b. Wenckheim Béla. Választmányi tagok: gróf Almásy Dénes, gr. Almásy György, Almásy Pál, gr. Andrásy Gyula, gr. Andrásy Manó, Bérczy Károly, gr. Bethlen Ádám, gr. Bethlen József, Bohus János, Boronkay Rudolf, Czizler

Antal, Deák Ferencz, báró Eötvös József, Farkas Ágoston, gróf Festetics Gyula, Földváry Albert, Gorové István, Hajnik Pál, Havas Ignác, Havas József, Hubay József, Huszár Ferencz, Institoris János, Kapczy Tamás, id. Karácsonyi László, gr. Károlyi István, gr. Károlyi Sándor, gr. Keglevich Béla, Laczkovich József, Lónyay Menyhért, Lukács Mór, gr. Mikes János, b. Podmaniczky Frigyes, b. Prónay Albert, Radnótfay Sámuel, báró Révay Simon, Rohonczy Lipót, Somsich Pál, Szabó János, gr. Szápáry Antal, gr. Szápáry Gyula, gr. Széchenyi Béla, gr. Széchenyi István, Szentiványi Károly, gr. Teleki Gyula, Tomcsányi József, Ürményi József, id. gr. Zichy Miklós, ifj. gr. Zichy Miklós, Zsivora György. — Póttagok: gr. Festetics Béla, Jókai Mór, Lednitzky Mihály, Németh Samu, Pompéry János és gróf Zichy Pál Ferencz. — Jegyző: Bérczy Károly. Könyvtárnok: Pákh Albert. Pénztárnok: Szekrényessy Dániel.

— (Magyar vesérek és királyok szobrai) kőpásztából Pesten Testory Antal kereskedésében (vácziutca) kaphatók, a többi között Attila, Kund, Lél, Árpád, Sz. István, IV. Béla, Sz. László, IV. László, III. Endre, Hunyady János, Mátyás király Zrínyi Miklós. stb. A szobrok igen szépek s szobák díszítésére igen alkalmasok, 20 hüvelyk magasak. Ára egynek 10 ft.

+ (A museumi kert), mint tudjuk, csak előrészen van vasrostély-kerítéssel ellátva, a többi három oldalán pedig még folyvást holmi rongyos deszkakalánk dísztelenkedik. Ugy halljuk, hogy a jövő tavasszal segítni akarnak e bajon, a díledező deszkakerítés helyett vasrostélyt fognak alkalmaztatni. E javítás mindenesetre igen kívánatos volna. Az idegen méltán csudálkozik rajta, hogy ezen nagyszerű országos intézet oly hozzá nem illő kerítéssel bír. Azon is mindenki megütközik, hogy a museumi épületen nincsenek villámhárítók alkalmazva. Sajnos, hogy ily nagyszerű épületet, melyben oly sok drága kincs van összehalmozva, egészen a jó Isten irgalmára kell bízni.

+ (Gasparich Kázmér vácsi nagy prépost) a museumi kert fentartására alapítványképp 50 pftot tett le urbéri kötelezvényben. Vajha e nemes példa minél több követőre találna, hogy ez országos intézetünk sétányát az épülethez illő karban lehetne föntartani.

+ (A nemzeti színház összes karszemélyzete) fizetés-javítás végett folyamodott a színházi választmányhoz. A folyamodványt a „P. N.” egész terjedelmében közli. A kérelem igazságos, azért a legjobb sikert ohajtjuk és reméljük.

+ (Liszt Ferencset) a berlini udvari operához karmesteri állomásra hívták meg, miután Meyerbeer a tulajdonképeni zeneigazgató soha sincs Berlinben s csak hivatalának címét viseli.

— (Színészek Halason.) Halas, január 14. Kis-Kun-Halas egyszerű vendéglőjének szük terme jan. 14-én kedves és szép közönséget fogadott be. Pázmán Mihály igazgatása alatti dráma- és népszimü-színészársulat „Brankovics György”-el nyitotta meg előadási sorozatát. Halas értelmes közönsége, azon idő óta, melyben a feledhetlen jó öreg, a kedélyes Szentpétery, mint vándorszínész, itt is működött, és több, s vele már porladozó bajtársai-val, figyelmeztette a magyart, hogy nyelvének még állandó háza nincs; vagyis akkor még nem volt; azóta, mondom, Halas tősgyökeres magyar népe folytonosan, és mindig áldozott a nemzeti Tháliának. Ma is meglepően szép volt azon tömeges jelentkezés, midőn e valóban derék társulat itteni megjelenése és maradása biztosított. Örömmel láttuk pályatársaink mellett, a nemzeti színészet biztosítására, önként jelentkezett izraelita lakosainkat is; és e mellett mennyire feltűnt, hogy az aláírási iverk többek nevét nem találtuk, kiktől megvárhatnók, hogy ott legyenek. Az előadás, általában jó, keked és összevágó volt. A kitünőbb tagok: Pázmán, Pázmánné és Nagy Luiza. — Holnap „Nagy apó”, azután „Fenn az érnő” stb. — S.

— (Humorisztikus báli meghívás.) Szombathelyen febr. 1-én a „Zöldfa” című vendéglőben az ottani kisededóvoda javára álarcsos tánczvizgalom tartott. Az e czélra készült meghívókon — melyekből mi is kaptunk egy példányt — a következő tréfás, és farsangba nagyon beillő pajkos csalogatások voltak olvashatók: „E tánczvizgalom azokra nézve, kik álczáikat otthon nem feleldik, következő előnyökkel jár: 1) teljes színvonalára emelkednek korunknak, a melyben az álarcs bőséges jelmeze; 2) sőt tulemelkednek fölötte annyiból, hogy legalább álczáik alatt (vagy inkább ez alatt is) erényt gyakorolnak, miután a tiszta jövedelem szent czélra, t. i. a kisededóvoda alapítványának növelésére lesz fordítandó; 3) igazat mondhatnak a nélkül, hogy betörnék fejüket; 4) igazat hallhatnak a nélkül, hogy őket pirulni látnák; 5) nem kénytelenek hosszú orral távozni, mivel azt a teremben el is dobhatják; 6) éjjél után, ha álczáikat letették, egymásban az intézet jötevőit fogják felismerni stb.” Ki gondolná, hogy voltak, a kik ez ártatlan élceket nem szerették? Legyünk kissé türelmesebbek egymás irányában.

+ (Tánczvizgalom tánc nélkül.) Nagyváradon jan. 15-én tánczvizgalmat rendeztek a koldus-ápolda javára, mely arról lett nevezetessé, hogy egyetlenegy tánc sem volt, nők hiányában.

+ (A pesti izraeliták tánczvizgalma) január 25-én igen fényesen ütött ki. A magyar ruha itt is általános volt. A tiszta jövedelem 1550 ftra rug, mely következő czélokra fordittatik: 950 ft. a m. Akadémia palotájára, 100 ft. a helybeli gyermekkórházra, 100 ft. nőegyleti czélokra, 100 ft. a helybeli szegények közti kiosztásra, 300 ft. a pesti főrabbi kezeibe tétetett le a szükkölködő izraeliták közti kiosztás végett.

+ (Pártás asszonyok.) Csongrádon az a furesaság történt, hogy az ott mult hó 17-én tartott tánczvizgalom alkalmával több férjesett nő pártában jelent meg. Ezáltal az illető hölgyek világosan elárulták, hogy lapokat nem igen olvasnak, különben tudniok kellene, hogy pártát csupán hajadonok viselhettek.

+ (Párta-egylet.) A bajai hölgyek „párta-egyletét“ alakították, melynek célja: az ujonan keletkezett „Bajai Közlöny“ pártolása. Ezen egyletnek minden bajai nő tagja, ki 1-ór a nevezett lapra előfizet; 2-ór minden fiatalembernek ugyanezt kötelességévé teszi, különben udvarlást tőle el nem fogad; 3-ór olyan ügyvédhez vagy orvoshoz nem folyamodik, olyan kereskedőnél nem vásárol, olyan kézművesnél nem dolgoztat, ki a „B. K“-t nem járhatja. — Éljenek a lelkes bajai hölgyek! Boldog szerkesztő, a kit a párták így pártolnak!

+ (Duka helységben) 5-6 tagból álló személyzet olvasó-egyletet alakított, s már is kilencz magyar lapot járát. A kicsi de lelkes kör mult hó 14-én táncvigalmat rendezett, hogy annak jövedelméből minden magyar lapot megrendelhesse. — Ha minden helység követné a lelkes dukaiak példáját! Pedig hogy a dolog igen könnyen menne, azt a dukaiak példája elég kézzelfoghatólag bizonyítja.

+ (Kassinó-bál Gyöngyösön.) A gyöngyösi kaszinó-egylet az idei farsangra három táncvigalmat határozván, ezek elseje január 15-én tartatott meg. Alig volt valaha Gyöngyösnek ennél szebb dalidója. A vigalomban résztvevő hölgyek és férfiak általában magyarosan voltak öltözve. Az egyesület azon óhajta, hogy a vendégek lehető legegyszerűbben jelenjenek meg, nagy részben teljesült. A jövedelem a 300 frot meghaladta. A második táncvigalom jan. 29-én tartatott meg, a harmadik pedig febr. 12-én lesz.

— (Jámbor Endre pesti szabómester), a „Férfidivatközlöny“ kiadótlajdonosa, azon szaktársait, kik közzétett hirdetését nem jól értették, a következőkről értesíti: Megjelenik a „Férfidivatközlöny“: első száma folyó év tavaszán, azaz mártius hó első napjaiban; a második szám nyáron, azaz május hó első napjaiban; a harmadik szám ősszel, szeptember hó első napjaiban; a negyedik télre, november hó első napjaiban, és ez utóbbi alkalommal az 1861-dik évi farsangi divatot is fogja közleni. Egyszersmind az előfizetési határidőt meghosszabítván, még elfogadtatnak február hó utolsó napjáig az előfizetési pénzek Pesten a kiadó zsbáros-utcai boltjában.

+ (A vácsi táncvigalom az akadémiai palota javára) febr. 11-én lesz az „Arany szarvas“ című vendéglőben. A fővárosi tánckedvelő közönség ez alkalomra nagy számmal készül Vácra felrándulni. A vendégeket külön waspályavonat fogja oda szállítani.

— Tápó-Bicskéről írják: „Ha valaki látta ezelőtt, a tápó-bicskei templomot szegénységben, s most belépve, látja egész belsejét gyönyörűen kifestve és feléltve, dobog örömeiben szíve, s tiszteletre gerjed azon érdeműs lelkész, t. Mallár József ur iránt, kinek buzgósága mind ezt eszközlé; kivált ha még azt is elgondolja: hogy ugyanő az árvák és szegényeknek valódi atya is. Sok ily nemesszívű lelkészt ohajtunk.“ — B. J.

+ (Az angol kormány konstantinápolyi konzul-segédje) Kolozvárrott keresztülutastában egy ottani szabónál teljes magyar öltözéket készítettett.

+ (Léggolyó postai használatra.) Genfben egy ifju azon határozott tervvel foglalkozik, hogy a Salive-hegyen léggolyó-postát állítson fel. Valószínűleg lesz belőle valami, mert a szárd kormánytól már szabadalmat is nyert terve létesítésére.

⊙ (Olcso nyul.) Pozsonyban a hetivásáron valaki igen olcsón vett meg egy nyulat, melyet nagy örömmel vitt haza s nevének átadta, hogy szaporán készítse el; de mily nagy volt meglepetése, midőn a nyulat felhasítva láták, hogy az csak üres s régi szürdarabokkal kitömött nyulbőr.

△ (Sanssouci-ban, a porosz királyok kék- és nyári-lakhelyén), egy sirbolt beszakadt, melyben eltemetve nyugszanak nagy Fridrik király — kedvenc ebei.

⊙ (Lamartine, francia költő) monceau-i kastélyát febr. 7-én fogják elárvereztetni, melynek becslési ára egy millió frank.

— (Halálozás.) Pécsről írják, hogy nagy-atádi Csindery László, Somogy megyének volt főispánja, Pécsen jan. 24-én elhunyt. Holtteste. jan. 26-án beszenteltetvén, somogy megyei Lad urodalmába, az ott az elhunyt által épített új templom sirboltjába vitetett. Benne családjának utolsó férfi sarjadéka mult ki. Béke hamvaira!

Levelezés.

Tata, jan. 15. (Adakozások hazai célokra. Csigánybanda szervezése. Farsangi tervek.) Nagy Kazinczynek emlékének mult év december 8-án oly megható, tekintélyes számú hallgatók tiszteletreméltó jelenlétében, nyújtottuk át a halás tisztelet adóját, milyen csak hasonló nagy napok öröme által gyűl össze. Mily jól esett ez nekünk! Mennyi kibeszélhetlen érzelmek zajgátat kebleinket! — Ez ünnepélyből fenmaradt tiszta jövedelmi összeg a Kazinczy-alapítványra, mint a tett számadás is mutatja, már elküldetett. — de ezen kívül is gyűlt be aláírás utján szép összeg, mely rendeltetére helyére szintén elküldetett. Az egy időben oly szép hirben álló tatai ifjak kaszinójára szánt pénz összege is a Kazinczy-alapítványra fordítatni indítványoztatott, azonban az illetők egy része az osztó igazság szerint, azt helybeli érdekek előmozdítására is alkalmazni okoszerűbbnek tartják. — Most ez ügy némely akadályok miatt folyamatban van. Igénytelen nézetünk szerint, leghazafiasabban tennének a derék ifjak, ha azon összeg egy részét a magyar Akadémia palotájára, egy részét a magyar Akadémia alaptökéjére, egy részét az Erdélyi Múzeum-egyletnek, egy részét Kazinczy-emlékszobrának, egy részét helybeli szükségek fedezésére fordítanák minden halogatás nélkül. Kár a rossz hatású személyeskedést a közügyek rovására folytatni.

Van egy művészi hajlamu, de elhanyagolt népfaj városunkban, a cigány, e népfaj közül több zeneközpont vált ki, meglehetősen játéka által. Amde e faj elkorcsulása miatt nem tud egy tömör testületet képezni. E bajon segíteni ohajtván, Rodiczky Ede, egy 12 tagból állandó, ugynevezett „Tatai

nemzeti zenekart“ szervezett, törvényes megkötések mellett. Pompásan egyenruhiztatá őket. Egyenruhájok következő: fekete pörge kalap fehér tollal, nemzeti rózsával és czimerrel, fekete nyakkendő arany rojtra, sötétzöld attila, meggyoszín mellény és nadrág arany zsinórzattal, sarkantyus bakancs arany rojtozattal. E zenekar naponkint zeneoktatásban részesül. Az elromlott hangszerek kijavittatnak, újak vásároltatnak, legközelebb cimbalom és tárogatóval szaporodik a hangszerkészlet. Ünnepe- és vásárnapokon templomba jární köteleztetnek. E tekintetbeni felügyeletet nt. V. esperes ur számítja erkölcsi gondjai közé. Továbbá oktatást nyerne írás, olvasás és számításban. Már két zenepőba és egy reünio tartatott ez új emberekkel; valóban így nevezhetni őket, s a közönséget méltán meglepte velük Rodiczky Ede ur, ki mitsem kimél idő és fáradságban. Farsang folytán 6 reüniora nyitott előfizetést Gindl Mátyás vendéglősnök. Ohajtjuk, ne szenvedjen ersénye.

Bőjti reünioókról is van szó, hol szavalatok, felolvasások s egyéb zenei produktiók lesznek. Mint előre is hallhatni, több előkelő egyén lép fel műkedvelőül. — Csak előre!

D. I. I. I.

Egyveleg.

⊙ (A gazdag koldus.) A mult század elején történt, hogy a vidékről egy nagyreményű fiatal ember jött Londonba, mint más ezere, szerencsét próbálni, mely azonban sehogysem szolgált neki, ugyannyira, hogy csak vagy az öngyilkosság, vagy az volt hátra még, hogy utczaseprő legyen és kolduljon. Ez utolsó adta magát. A szükség azonban nagy mester, s ő e nyomora közt egy jó ötletre jött. — E pilanattól fogva koldulása közben soha senkitől sem fogadott el több alamizsnát fél penny-nél; ha többet adtak neki, ő a fél penny felül levőt visszaadta erőszakkal is. Ezáltal nagy figyelmet gerjesztett, s mint valami rendkívüli koldust számtalanul megajándékozták a fél pennyvel. A koldusnak így igen jól ment üzlete, s tiz év mulva az első, tizenöt év mulva második, s így tovább majd minden öt és tiz évben egy házat vett; de a koldulást, mint megszokott s igen jövedelmes üzletet, sohasem hagyhatta el késő vénségében is eljárt naponkint koldulni s az utczát seperni.

△ (Meyerbeer a hírneves zeneszerző) a „Proféta“, az „Észak csillaga“ stb. operák szerzője, már régtől ohajt a nemesi osztályba fölvétetni s hazájában, Poroszországban, tett is eziránt lépéseket; de itt azon nehézség áll utjában, hogy a zsidók közül nemeseket nem neveznek. Meyerbeer két gyermekét keresztényennek nevelteti ugyan, maga azonban aligha fog megkeresztelkedni, mivel akkor elvesztené azon 20,000 tallér évbért, melyet egy nagybátyja végrendelete folytán huz mindaddig, míg ősei vallásához hű marad. Egyebiránt azért mégis elérendi célját, mert a württembergi király megígéré neki, hogy ha porosz király kérelmét még egyszer elutasítja, ő fogja őt nemessé kinevezni.

△ (Török opera.) A stambuli nagy államtanács egy új, Stambulban építendő török színházra adott engedélyt, melyben kizárólag török operákat fognak játszani, de a hova csak férfiaknak szabad a bemenet.

+ (Egy műkedvelő.) Dubois Emilia k. a., szép fiatal színésznő a „Théâtre-Français“-ban, egy műkedvelő öreg ur után 200 ezer frank hagyományt kapott. A boldogult műkedvelő végrendeletében kijelentette, hogy e tetteinek rugója csupán a kisasszony művészi tehetségének önzéstelen méltánylásában rejlik.

+ (A só mint trágya.) A gyömölcshát, valamint a szőlőtőkékét igen sikeresen lehet trágázni sóval. E célra olcsósága miatt legajánlatosab a marhasó. Egy terebélyes fa trágázására elég egy fontot 20 pint folyóvízben fölolvasztani, s azzal a fa felásott tövét ősszel meg kell öntözni, a mi tavaszszal is ugyanazon mennyiségben ismétlendő.

+ (A bécsi Szent-István-templomot) kívül belül ki fogják ujítani, még pedig oly nagyszerű mérvben, a minőben a templom fennállása óta még sohasem történt. A munkálatok valószínűleg több mint tiz évet veendnek igénybe.

+ (Agglegények adója.) Lyonban egy, a tanácshoz beadandó kérvény kering, melyel azt akarják kieszközölni, hogy mindazon férfiak, kik 35 éves korukig meg nem nősülnek, agglegényi adót tartozzanak fizetni?

⊙ (Macaulay, a hírneves angol történetíró) 800,000 forintnyi tőkét hagyott maga után, ide nem értve könyvtárát s némi ingó s ingatlan vagyonát. Végrendeletében mindenét atyafiai közt osztá fel.

⊙ (A világ legnagyobb gyémántjai.) Legnagyobb gyémánt volt a világon a nagymogul, melyet 1550-ben a goni bányákban találtak, s Daehan sakk birtokába került, 793 karat súlylyal birt, de ebből a csiszolás közben 500 karatot vesztett, miért a csiszoló életével lakolt. A jelenleg ismert gyémántok közt legnagyobb az orosz czár birtokában levő, mely 195 karatot nyom, teljesen szintelen, fél galambtojás alakú, s igen szépen van kicsiszolva. 2) A toskánai nagyhercegé, mely 139 karatos, tiszta színre nézve nincs párja a világon, egyidő óta az ausztriai kincstárban van. 3) A „Pitt gyémánt“, azért nevezik így, mert Pitt nevű angol vette meg magának 1702-ben; később I. Napoleon kardjának markolatát ékesíté; 136³/₄ karatot nyom. 4) A dél csillaga, melyet 1854-ben Braziliában találtak s egy párisi ékszerész kerítette birtokába, sulya 125¹/₂ karat. 5) A Köli-nur (világosság hegye), mely 1850-ben Keletindia-ból az angol korona kincsei közé került, eredetileg 186 karatnyi nehéz volt, de 1850-ben újra csiszoltatván, sulya 103 karatra súlylyedt; színe sárgás. Ezen és az orosz czár birtokában levőről vetélkedve állítják, hogy azonos volna a fenn legelől irt nagy mogul gyémánttal. 6) A portugál király köve, 1680 kar. sulyu, még eredeti, csiszolatlan durva állapotban van, azért bár sulyra legnagyobb, de rangra csak hatodik. Értékét 42 millió tallérra becsülték; akik látták, tojásnál nagyobbának mondják s a tudósok

csak csekély értékű fejtő topáznak tartják; Braziliában találták s 1808-ban VI. János hozta Portugáliába. 7) A *kék gyémánt*, Amsterdam Hope bankár birtokában van, 77 karatot nyom; e gyémánt színe a legszebb ragyogó kék és mint ilyen egyetlen a maga nemében; értékét nem bírják meghatározni, mert mindenki megbecsülhetetlen — és megvehetetlennek tartja. 8) Az egyiptomi basa gyémántja 46 karat. 9) A *Piggott* vagy nagy *sorsjáték-gyémánt*, azért nevezve így, mert Piggott Keletindiából Angliába hozva 200,000 értékben sorsjáték által adott tul rajta, a midőn egy delnő nyerte meg s később az egyiptomi basának adta el, sulya 47 karat. 10)

A *Sancy* gyémánt, a francia korona-gyémántok közt van. 11) A *gönczi csillag*, 32 karatnyi, szintén a francia korona kincsei közt van. 12) A *sakk* az orosz korona birtoka, színe halvány-kékes. 13) A *zöld gyémánt*, színe a szépségére nézve nagy rendkívülség, a szász király birtokában van, kinek egy őse azt Varsóban 60,000 talléron vette. — Ezeket kívül számtalan kisebb gyémántok találhatók az uralkodók és koronák birtokában. A francia koronát 5352, az államkardot 1576, és egy más ékkardot 1506 gyémánt ékesíti; az angol koronában 1700, és az orosz csár koronájában 2500 gyémánt van.

Színházi napló.

Péntek, jan. 27. „*Régi pénzek*, vagy: *Az erdélyiek Magyarországnak.*“ Eredeti vígjáték 5 felv. *Fáy András*tól.

Szombat, jan. 28. *Stéger* ur föllépteül. „*Atajáró*.“ Opera 3 felv.

Vasárnap, jan. 29. „*A szekrény rejtelme*.“ Eredeti színmű 3 felv. *Szigligeti*től.

Hétfő, jan. 30. *Reményi Ede* urnak, az angol királynő solo-hegedűsének első *hangversenye*; ezzel a „*Kölcsönözzön két pengőforintot*“ című 1 felvonásos francia vígjáték. Az általános béreltszűnet és kétszeres beléptidijak dacára a színház legnagyobb szorongásig megtelt. A vendégművész, ki tíz év óta távol volt, a tisztelet és öröm legzajosabb jeleivel fogadta a közönség; tapsolt és éljenezett minden ember hosszan, lelkesen, úgy hogy a magyar ember szokott, midőn valakit szíve szerint ki akar tüntetni; a művész lábához pompás nemzeti szalagos koszorúk és virágbokréták repültek. Mindezen kitüntetések Reményit nem csupán mint európai hírvé művészt, hanem mint hazánkiat illették. A közönség fel volt lelkesülve, a vendégművész láthatólag meg volt indulva, több perz mult el, míg a csend és nyugalom teljesen helyreállt. Reményi saját szerzeményű magyar ábrándokat játszott két szakaszban, elragadón, szívhez szólón. Közönségszives volt eljátszani a „*Rákóczy-indulót* is, melyet az összes hallgatóság állva hallgatott végig.

Kedd, jan. 31. *Stéger* ur föllépteül: „*Benyovszky*.“ Eredeti opera 3 felv. *Doppler* Ferencztől.

Szerda, febr. 1. *Reményi Ede* ur *hangversenye* volt a színpadon előlegesen jelentve, s lett belőle a „*Lowoodi árva*.“ Dráma 2 felv. *Birchpfeiffer* Saroltától. A czimszerepet a kolozsvári műtjából hazatért *Prielle Kornélia* adta s kivált az indulatos és érzelgős jeleneteket hatásosan.

Csütörtök, febr. 2. „*Farsangi iskola*.“ Vígjáték 4 felv. *Vahot* Imrétől.

Szerkesztői mondanivaló.

4910. **Ó-Arad.** Dr. Cs. A cikk lényegét közölni szándékozunk. Köszönet a figyelemzetetésért.

4911. **Csik-Somlyó.** Zandirhám. Becsüljük, hogy végre onnan is megszólal valaki.

4912. **Papa. W. Adolf.** Üdvözljük az építész dolgozóitársaink sorában. Mindenekelőtt, mint viszonyaink között legkorszerűbbet, a londoni t. társaságot illető közleményeket; továbbá az I., II., III., IV., V. és 8., 13., 15., 16., 17., 30. szám alattiakat kérjük. A többire nézve később. A rajzok talán rövidebb, egyenes uton is meg lesznek szerkesztők. Azonban kérjük azokat is.

4913. **Andornak.** Sz. P. A közölt szám az 1858 és 1859-i húzásokban nem huzatott. Hogy oly sorsjegyek is árultatnak, melyek már korábban kihuzattak, az a jegyek mostani nagy ára s a nyereségek csekélysége mellett könnyen meglehet; a mi annál nagyobb baj, minthogy a közönségnek e részben más ellenőrsége nem lehet, mint a 24 év óta történt sorsolások jegyzékének átvizsgálása. Fel kell azonban tenni, hogy jó hitű házaknál csak oly sorsjegyek vásárolhatók, melyek a fentebbi vizsgálatot már kiállották. S azért az Eszt. sorsjegyekre nézve ily házak jóállása az egyedüli biztosíték.

4914. **Szombathely.** Manó. Halljuk a szép szót.

4915. **Kis-Várda.** K. J. Decemberben semmi küldeményt nem kaptunk. Általában kérnünk kell mindenkit, hogy előfizetési levelébe a szerkesztőséget illető közleményeket ne írjon. A pénzes levelek a kiadóhivatalt illetik s a netaláni reklamációk esetére ott őriztetnek s azért ki sem is adathatnak. Ily levelek más kezekben mennek keresztül, kiknek ezer más teendőjük van.

4916. **Debreczen.** Kiss S. Örömmel vettük a pótlékot, s azon leszünk, hogy a kiadandó szógyűjteményben helyet találjon. A kért tavali számot talán kikereszthetjük valamelyik fiókunkból s aztán szívesen elküldjük Sz. urnak.

4917. **Szent elhatározás.** Az volt a ezimborítékra írva: „Saját kezébe, másnak felbontani tilos.“ Megnyugtatóul mondhatjuk, hogy nem járt senki más ebben a tilosban, hanem a ki benne járt, az ugyan megjárta. Bátran elmondhatjuk, hogy ilyet még nem pipáztunk, oh „szent“ férfiu! Pedig a tehetségnek kétségtelen nyomai vannak ezen hosszú verszetben, de a Musa még mosdatlan. Szegeden jó szappant főznek.

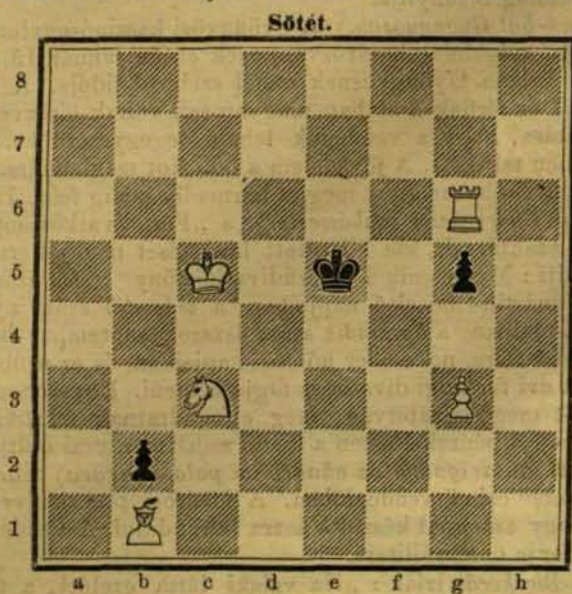
4918. **Gyöngyös.** Balázs József urnak. A V. U. mult számában tett becses ajánlata folytán *Pintér Imre* ur Pesten egy hozzánk beküldött nyilatkozatban felhiva érzi magát kijelenteni, hogy a V. U. általa kért 1857—1858-iki évfolyamának már birtokában van, s egyszersmind köszönetét nyilvánítja önnek, ki felhívása következtében oly késznek nyilatkozott, kívánságát teljesíteni.

4919. **Csege.** Kühnle Kár. A négy darab vas régiséget vettük s a N. Muzéumnak átadtuk; hasonlóul a Csege vidékén talált kis ezüst pénzt is. Köszönet érte; ott majd hasznát tudják venni.

4920. **T. Földvár.** Ö. Amaz „egyveleg“ nem volt „gunyczikk“, hanem tények egyszerű előadása, mint azokat külföldi lapok közlék. Bár magunk nem tartozunk ama gyógyszerű hívei közé, de nem zavarjuk más ember gyógykísérleteit. Az egyik ember az érvágásban és köpölyözésben találja boldogságát, a másik a — Baunscheidtismusban. Itéljenek felette, a kiket illet.

SAKKJÁTÉK.

4-ik sz. feladvány. — ROZSNYAY MÁTYÁSTÓL.



Világos indul s harmadik lépésre matot mond.

Rövid értesítés. Sakkfeladványokat ezentul gyorsabban fogunk adni, a megfejtéseket pedig csak később, minden ötödik hétben közlendjük. Több oldalról történt felhívások következtében, alkalmat kívánunk ezáltal adni távolabb lakó olvasóinknak is, hogy megfejtéseiket idejére beküldhessék, akár többet is egyszerre. Így az 5-ik számban megjelent feladványt a 10-ik számban, a 6-ik számban a 11-ik számban stb. stb. veendik olvasóink.

Nyílt tér. *)

Barátját keresi a szerető barát. László Károly urat és Amerikában lévő barátjait honfiumi szeretettel fölkérem, — legyenek szivesek az 1849-ik évben Ujházyval Amerikába ment *Farkas Lajos* barátomról, tartózkodási helyéről s állapotjáról a „*Vasárnapi Ujság*“ szerkesztőjéhez küldendő becses levelükben — csak néhány sorban is — fölvilágosítást nyújtani. Pest, január 30-án 1860.

Elek István.

*) E rovatban közölt cikkekért csupán a sajtóhatóság irányában vállal felelősséget. Szerk.

HETI NAPTÁR.

Hó- és hetinap	Katholik. és Protest. naptár	Gör.-oros naptár	☉ Nap- kelet nyug.		Izraelit. naptár	☾ Hold- kelet nyug.	
			6. p.	6. p.		6. p.	6. p.
Február			Jan. (ó)		Shebat		
5 Vasár.	A Sept. Ág.	A Lehel	24 Utriod.	7 33	6 6	12 Manó	8 2 6 21
6 Hétfő	Dorottya	Dorotty.	25 Gergely	7 22	5 7	13	4 29 6 55
7 Kedd	Romuald ap.	Richard	26 Xenophon	7 20	5 8	14 Enos	5 58 7 23
8 Szerda	Máthai János	Salamon	27 Ján. Chr.	7 19	5 10	15 Öröm.	7 25 7 46
9 Csütört.	Apolonia sz.	Apollon.	28 Syriai Ep.	7 18	5 12	16 Efráim	8 48 8 6
10 Péntek	Skolasztika	Árpád	29 Ipoly. Ig.	7 16	5 14	17	10 10 8 27
11 Szomb.	Dezso. Euph.	Adolf	30 N. Bas. G.	7 14	5 16	18 Sab.	11 32 8 46

Holdnegyed : ☾ Holdtölte 7-én 3 óra 50 p. reggel; látható holdfogyatkozással.

TARTALOM.

Imre király elfogja öcsését Endrét (képpel). — A magyar néphumorról. Jókai Mór. — Mért homályosul el... — Apáthy E. — Vándorlások Szepesmegyében: (vége, képpel). Raisz M. — Franklin János északi-sarkhajós (képpel). — Adatok Érsekújvár történetéhez (rajzzal). Szokoly V. — Történelmi böngészet. — *Tárház*: Kakas Márton levelei 119. A m. Akadémia palotája. Irodalom és művészet. Ipar, gazdaság, kereskedelem. Közintézetek, egyetek. Mi újság? Levelezés. Egyveleg. Színházi napló. Szerkesztői mondanivaló. Sakkjáték. Nyílt tér. Heti naptár.

Felelős szerkesztő: **Pákh Albert** (lak. uri-utca 12. sz.)

Teljes számú példányokkal folyvást szolgálhatunk.